

TÖRE

MAYIS 1972 Sayı : 12

YAHYA KEMAL BEYATLI

Türk İstanbul

Dr. MURAT DUĞLAT

«İstanbul'un Fethi Tanrı'nın Kutlu İşi»

Doç. Dr. NECMETTİN HACİEMİNOĞLU

İstanbul'u Sevmek

ERGUN GÖZE

İstanbul'da Şiir

ARİF NİHAT ASYA

Lâdes

YETİK OZAN

Üçüncü Yol

Doç. Dr. MEHMET ERÖZ

1 Mayıs, 3 Mayıs, 6 Mayıs

Prof. ŞÖVALYE İMRE TOTH

Büyük Macar Dostu Adnan Ötügen Hakkında

HASAN ORALTAY

Büyük Türkelinden Haberler

A. RAHİM BALCIOĞLU

Merhaba

Asist. EYYÜP AKTEPE

Kalkınmamızda Kooperatifçilik Hareketi

MAURİCE GUERNİER

Asist. TEVFİK ERTÜZÜN

Üçüncü Dünyanın «Siyah Kitabı»

Dergimizdeki yazılar, dergimizin ismi ve yazının çıktığı sayı ve sayfa numarası belirtilmeden iktibas edilemez.

TÖRE

**AYLIK FİKİR VE
SANAT DERGİSİ**

Kurucusu

**HALİDE NUSRET
ZORLUTUNA**

Sahip

ve

Neşriyat Müdürü

EMİNE İŞINSU

İdare Müdürü

RUHİ ÖZKANLI

Ankara Temsilcisi

ŞEVKET YAHNİCİ

Adres:

Hocapaşa, Taya Hatun Sok.

Nu. I, Kat 3/302

Sirkeci — İSTANBUL

Ankara Bürosu

Konur Sok. 53/2

Bakanlıklar — ANKARA

Her türlü haberleşme ve havale:

TÖRE

P.K. 211 Kızılay - Ankara

SAYI : 40 (12) YIL : 4

Mayıs 1972

Fiatı : 3 TL.

Abone

şartları

Yıllık : 36 TL.

Reklâm tarifesı:

Tam Sahife: 1200 TL.

1/2 Sahife: 600 TL.

1/4 Sahife: 300 TL.

ESKİN MATBAASI — İSTANBUL

GENEL DURUM

Muhterem Okuyucular;

Elinizdeki sayı ile TÖRE birinci yılını tamamlamış bulunuyor.

TÖRE'nin çıkış gayesi; Türk Milletinin mazisinden gelen değerleri geleceğe yöneltmek arzusu ile milletimizin milli, harsî, kültürel temellerini inceleyerek, halin doğrultularını tespit etmek ve milliyetçi, güçlü Türkiye ülküsüne sağlam ve emin adımlarla ulaşmamıza yardımcı olmaktır.

Geçen bir yıllık süre içinde bütün gayretimizle bu gaye doğrultusunda çalıştık. Çalışmalarımızda en büyük güç sizlerin samimi ilgileriniz ve desteğiniz oldu.

Ayrıca dergiden hiç bir maddî menfaat beklemeyen yazı kadrosu, yalnız ülkeye hizmet edebilme şerefini ve sizlerin ilginizden doğan manevî zevki paylaştılar. Kendilerine huzurlarımızda teşekkür etmeyi bir borç addediyorum.

Muhterem okuyucular, TÖRE'nin ikinci sayısında kapak renginden bahis açmış ve derginin yılda bir renk değiştireceğini ancak her ay bu renkte bir ton farkı bulunacağını yazmıştık. Geçen süre içinde bu durumun çeşitli zorluklar doğurduğunu müşahade etmiş bulunuyoruz.

Bu yüzden TÖRE Haziran 1972 sayısı ile ikinci yılına başlarken, kapak renginin her ay farklı olacağını ve gerek kapak düzeninde, gerekse iç düzende bazı değişiklikler yapacağımızı bildirmek isterim.

TÖRE daima daha iyiye, daha güzele ve daha faydalıya yönelmiştir.

Birinci yılımızın hepimiz ve dolayısıyla memleketimiz için hayırlı olmasını dilerken, değerli okuyucularımıza saygılarımı sunarım.

Tanrı Türkü Korusun.

EMİNE İŞINSU

TÜRK İSTANBUL

Bir iklimin manzarası, mimârisi ve halkı arasında hâlis ve tam bir âhenk varsa, orada, gözlere bir *vatan tablosu* görünür.

İklimden anlıyan gerçek ve hassas' bir sanatkâr, İstanbul'nu eski semtlerinden herhangi birini, meselâ: *Koca Mustâpaşa* semtini, yâhut *Eyüb'ü*, yâhut *Üsküdar*'ı yâhut da *Boğaziçi*'nin henüz milli hüviyetini muhafâza eden herhangi bir köyünü seyredince kat'i bir hüküm vererek der ki «Bu halk bu iklimde ezelden beri sâkindir ve bu iklîme bu mîmârîden ve bu halktan başka unsurlar yaraşmaz.»

Evet, gerçek ve hassas bir sanatkâr bu hükmü verir.

Vatan toprağı bizde de ecnebi memleketlerinde de her hissedene bu vehmi veren topraktır.

Türklük, beşyüz seneden beri İstanbul'u ve Boğaziçi'ni bütün beşerriyyetin hayâline böyle naksetti. Mimârisini bu şehrin her tepesine, her sâhiline, her köşesine kurarken gûyâ: «Artık bu diyar dünya durdukça Türk kalacaktır.» dediğı hissedilir.

Fetih'den sonra İstanbul'a yerleşmiş olan halkın iklimle bu imtizâcını kaydettikten sonra, yenibaştan kurmuş olduğı bu şehirde yaratmış olduğı güzelliklerin en yüksek bir kıratda olduğunu söylemek lâzımdır. Ondokuzuncu asırda, romantizm cereyanından sonra, insanların gözleri tabiatı görmek için açıldığı vakit, *İstanbul*, bütün şehirler arasında birinci derecede göründü ve Avrupa'nın en yüksek şâirlerinin gözlerini kamaştırdı ve en güzîde rûhlu seyyahlarının muhayyîlesine yerleşti. Farz-ı muhâl olarak Türklüğün, yeryüzünde, güzellik nâmına, başka bir

eseri olmasaydı, yalnız bu şehir onun nasıl yaratıcı bir kudrette olduğunu isbât etmeğe kifâyet ederdi.

Bâhusus ki Türklük bu şehri imar görmemiş, hâlî bir sâhada kurmadı; Şarkî Roma İmparatorluğu gibi, asırlarca Avrupa'nın yegâne medeniyeti olmuş ve şâsaasıyla bütün milletlerin gözlerini kamaştırmış bir devletin pâyitahtının harâbesi üzerinde kurdu. Bunun muzâaf bir kıymeti vardır. Eski Bizans harâbesi üstüne kurulan *Türk İstanbul*, selefinden bambaşka bir hüviyettedir ve yalnız kendini kuran milletin milliyetinin bir ifâdesi gibiydi.

Türkler İstanbul'u, 1453 de, Bizans'dan bir virâne hâlinde tevârüs ettiler. O vakit İstanbul'un ne kadar harâp, yoksul ve perişan olduğunu, Bizans'ın meftûnunu olduğunda şüphe olmayan târihçi *Charles Diehl*, uzun boylu yazdığı gibi, bu bahsi, bundan yirmi sene evvel İstanbul'da vermiş olduğu bir konferansta da iyi tasvîr etmişti. Evet, onbeşinci asır Türkleri, İstanbul'u bir virâne olarak tevârüs ettiler, derhâl imâr etmeğe koyuldular, bir asır sonra, o zamanki Avrupa'nın hem en büyük, hem en ihtişamlı hem en güzel şehri hâline getirdiler. Bu hükümde zerre kadar mübâlâğa yoktur.

Bunu söylemekten maksadımız eski zamanlardan kalma bir gayretle Türklüğe Bizans'ın pâyitahtına vâris olmağı çok gören bazı müverrihlerin el'an kitaplarında, bütün vesikalara rağmen, güttükleri kine bir cevap vermektir. Zerrekadar mübâlâğa etmeksizin diyebiliriz ki o asırlarda Türklüğün medenî kaabiliyeti, lâtinlerin medenî kaabiliyetinden yüksekti. Lâtinler, dördüncü Haçlı Ordusu'yle 1204 de İstanbul'u zaptettiler ve şehre kendileri yerleştiler. Bu istilânın nasıl bir fâcia olduğunu yine Avrupa vak'anüvisleri ve o zamandan beri târihçileri iyi yazdıkları için bir kelime ilâve etmeğe lüzum yoktur.

Fıcnk hâkimiyeti İstanbul'da yalnız 57 sene sürebildi. 1261 de Lâtin İmparatoru, hükûmeti ve ordusuyla çekildiği vakit arkasında bir virâne bıraktı. *Paleolog*'lar, o virâne, yüz doksan sene süren hâkimiyetleri zamânında mâmûr edemediler. İşte Türklerin 1453 de buldukları İstanbul bu virâne,ydi

Türklerin medenî kaabiliyeti çok yüksek olmasaydı, bu virâne, o kadar çabuk imar edebilirler miydi? Millî kudretleri çok üstün olmasaydı onu beşyüz sene muhâfaza edebilirler miydi?

Yine zerrekadar mübâlâğa etmeksizin diyebiliriz ki Türkler fetihten sonra İstanbul'u, eskisine nisbetle çok genişlettiler. (Meselâ Eyüb) fetihten önce küçük bir köydü. Sonra koca bir şehir oluverdi.

Ölümü mânevî bir istirahat gibi gösteren mezarlıklar şehri'nin güzelliği hâricinde *Eyüb* asırlarca bir irfan kaynağı oldu.

Üsküdar, Bizans devrinde küçük bir *Chrsopolis* şehriydi. Türkler zamânında çok genişledi, Çamlıca tepelerine kadar yükseldi.

Boğaziçi Bizans zamânında yoktu. Gerçi *Boğaziçi*'nin iki sâhilinde tektük köyler ve bâzı kiliseler görülürdü. Ancak o zamanki hâliyle bugünkü *Çanakkale Boğazı*'mızı andırır gibi ıssızdı. *Boğaziçi*, fetihten sonra iki sahil boyunca, kavaklara kadar imtidâd eden köylerle yalnız kendine benzer bir mâmûre oldu. *Boğaziçi* doğrudan doğruya Türklerin esesidir.

Fetihden sonra Türklerin İstanbul içinde binâ ettikleri câmîlerin adedi ve mimârî kıymetleri gözününe getirilirse şehir Bizans zamânında olduğundan daha fazla mimârî manzûmeleriyle süslemiş oldukları görülür.

Kazâ ve kaderin esrarlı bir hükmü, Türklüğü Bizans'ın verâsetine asırlarca sevketmiştir. 1453 Mayısının Yirmidokuzuncu Salı sabahı yerine gelmiş olan kaderin hükmü, târihte, acabâ kendini ne kadar evvel hissettirmiştir?

Bizans mütahassısı olan müverrihler diyorlar ki Bizans'ın Türklerle ilk münasebeti *Ayasofya*'nın bânisi olan büyük İmparator Jüstinyanus zamanındadır. Hicretten yüz sene evvel, bu ihtişamlı ve tam mânasıyla büyük hükümdar, Asya ortasında bulunan Türklere isnâd ederek Hind ve Çin'in ticâret yollarını onlarla açmağı ve Bizans'ı İran'ın tavasutundan onlarla kurtarmağı düşünmüştür.

Bu büyük imparatorun bir gün Bizans'a vâris olacak Türkleri keşfetmesi, târihin ne kadar düşündürücü cilvelerinden biridir.

Bizanslılar Türkleri gerek şimâlden Rumeli'ye gerek de Asya'nın ortasından Anadolu'ya doğru yürüyüşlerinden sonra daha yakından tanıdılar. Şimâlden Rumeli'ye inmiş olan *Peçenekler*, *Kumanlar*, *Oğuzlar* ve *Vardar Türkleri* bâzan Bizans'a doğru akın hâlinde bulundular. Bâzan da Bizans'ın müdâfii oldular. Milâdın 860 senesinden beri Selânik'den Vardar Nehri'nin menbâna kadar giden sâhada yerleşmiş olan *Vardar Türkleri* hakkında müverrih *Gustave Schlumberger* diyor ki: «Bunlar haşin bir millettir, işgal ettikleri yerin gelirini Kayser'e vermezlerdi. Ancak Tuna ötesinden gelen kavimlerin hücumlarına mâni oldukları için imparatorluğu birçok belâlardan koruyorlardı. Bahsettikleri fâide çok büyüktü. Şimâle doğru Bizans müdâfaasının aşılmaz bir seddi gibiydiler. Bununçün de İmparatorluk, onlardan vergi almak şöyle dursun, onlara para veriyordu.»

Bu müverrih 964 senesinde Bizans İmparatorluğu'nun mülkî haritasını çizerken Balkanlarda *Oğuzlar*'ın *Peçenekler*'in, *Kuman*'ların hangi yerleri işgal ettiklerini tasrih ediyor.

Rumeli'de yerleşmiş olan bu dört Türk kavminin bahsi çok uzundur, ancak mevzûumuza yakından taallûk eden noktaları zikredeyim:

1071 de Bizans'la Türkler arasında *Malazgird Meydan Muhârebesi*'nde *Peçenekler*'in ve *Oğuzlar*'ın *Alp Arslan*'la anlaşmaları ve o muzafferiyetin kazanılmasında âmil olmaları, iki taraf Türklüğünün o ovada birbirini bulmalarındandır.

Malazgird Meydan Muhârebesi, Rum Selçuk Devleti'nin kurulmasına sebep olan vak'a olmadan ibâret değildir, têsiri itibâriyle vatanın temeli o muzafferiyettir. Bu itibarla bizce kudsiyyetinin hudûdu olmayan bir hâdisedir.

Bu Türk muzafferiyetini Avrupa müverrihleri de ayrıca cihan târihinin bir dönüm noktası sayarlar. Çünkü Türklerin Avrupa ile göğüs göğüse asırlarca sürmüş olan mücâdelesini oradan başladı. Haçlı Seferleri târihini en yeni bir usulde yazan müverrih Grousset, Haçlı Seferlerini kımlıdatan sebebin 1071 de *Malazgird*'de Türk Hâkanı *Alp Arslan*'ın Bizans İmparatoru'nu orada mağlûp edip esir etmesi olarak gösteriyor. Bu muhârebenin, cihan târihini saran böyle derin bir têsiri olmuştur.

1071 senesin edoğru Bizans, içinden vahim bir kargaşalık içindeydi, dışından yıkılmak üzereydi. Garb tarafından Normanlar İtalya'yı zaptetmek üzereydiler; şark tarafından da *Selçuk Türkleri* Anadolu'nun fethine başlamıştılar. O sırada Bizanslılar hükümdarlık tâcını, imparatorluğun en tecrübeli bir cenerali, en muzaffer bir serdârı olan *Diogene Romanos*'a giydirdiler. *Diogene Romanos*, 1071 de, İmparatorluğun himâyesinde bulunan Ermenistan Kırallığı'nı korumak ve Selçuk Türkleri Anadolu serhadlerinden kat'i bir darbe ile atmak için büyük bir ordu ile İstanbul'dan Van'a doğru hareket etti. Bizans ordusunda her zaman olduğu gibi, İmparatorluğun her ırktan ve her cinsten birçok askerî kıt'aları vardı. Ordunun esaslı bir kısmını ise Rumeli'den gelmiş olan *Peçenek* ve *Oğuz* Türkler teşkil ediyorlardı. Meydan muhârebesini tasvîr etmiş olan Ermeni ve Rum müverrihleri, müttefikane derler ki: «Oğuzlar ve Peçenekler, karşılarında kendi dillerini konuşan ve kendi soylarından olan *Alp Arslan*'ın Türkmenlerini görünce onlarla anlaştılar ve derhâl onların tarafına geçtiler, muhârebe kayboldu, İmparator yaralandı ve *Alp Arslan*'a esir düştü.

Bu muzafferiyetle Anadolu'nun kapıları denizlere kadar açılmış bulunuyordu. Vâkıâ 1071 den sonra on senede Selçuk orduları Anadolu içlerinden Karadeniz sâhillerine, Akdeniz sâhillerine, Marmara sâhillerine kadar her taraftan boşandılar. 1081 de Türk atlıları ilk defâ İstanbul'un karşı sâhilinde *Fenerbahçe*'yle *Üsküdar* arasında göründüler. İs-

İstanbul'u ve Ayasofya kubbesini Anadolu yakasından ilk gören Türk gözleri bu gözlerdir. Bu gelen asker *Üsküdar*'ı, o sene ilk defâ fethetti.

Bugünkü vatanın yaratılışında Karadeniz kıyılarından Akdeniz kıyılarına kadar bu yürüyüş, târihte çok defâ görülmüş olan Türk irâdesinin en hârikalı olanarından biridir.

Bugünkü vatan işte bu yürüyüşten doğdu. Malazgird önünde döğüşmüş olan asker, Marmara kıyılarını, İzmir'i, Antakya'yı, Kudüs-i Şerif'i bir bir zaptettikten sonra geniş Anadolu'nun iç taraflarında başlıca şehirlere ve başlıca kalelere yerleştiler. Anadolu'nun fatihi olan Selçuk Beyi Kutulmuşoğlu Süleyman, şu karşımızdaki İznik şehrine yerleşmişti.

Türk devleti daha o zaman İstanbul'un karşısında İznik'de kurulmuş bulunuyordu. Haçlı Seferleri çıkmasaydı ve Selçuk, İznik'de kalsaydı, ondan ikibuçuk asır sonra Osmanlı ile gördüğümüz *Rumeli'ye* geçiş ve *İstanbul'u* alarak Bizans İmparatorluğu'nun yerine yerleşiş işi daha o zaman görülecekti.

Nitekim 1090 da vâki olmuş bir akın bu tahminin el'le tutulur kadar isâbetli olduğunu göstermektedir: 1090 da İmparator *Aleksi Komninos* Bizans hükümdarı iken, Rumeli'den İstanbul üzerine *Peçenek* türklerin bir hücumu oldu. Bu hücumu Marmara'nın Anadolu kıyılarından, Selçuk beylerinden İzmir'i fethetmiş olan *Çaka* sevk ediyordu. *Çaka'yı* Bizans müverrihleri, gençliğinde Bizans sarayında yetişmiş rumcayı öğrenmiş, Bizans terbiyesini almış, sonra İstanbul'dan gitmiş birçok askeri mâcerâlara girişmiş, nihâyet meşhur bir korsan olmuş bir şahsiyet olaark yâd ederler. *Çaka*, bizde İzmir Kalesi'ni fetheden Selçuk Beyi olarak tanınmıştır. Rumeli'deki Peçenekleri muazzam bir ordu hâlinde kaldırması, İstanbul üzerine yürütmesi; Marmara'da bir donanma tanzim ederek Peçenek'lerin İstanbul'a hücumunu deniz tarafından kolaylaştırması; nihâyet Bizans tâcını ilk defâ bir müslüman hükümdar olarak giymeğe teşebbüs etmesi, Selçuk Beylerinin o târihte ne kadar müteşebbis, cür'etkâr, teşkilâtçı olduğunu göstermektedir. Böyle bir işin icrâ edilmesi ne kadar zekâ ve diplomasiye muhtaçtır.

Hulâsa *Peçenek* orduları 1090 da İstanbul surlarına dayandılar. İmparator *Aleksi*, Peçenekleri yalnız Bizans orduları ile püskürtemeyeceğini anladığı için Bizans hazinelerinin bütün altınını dökerek Peçeneklerin Rumeli'de hasmı olan *Kuman Türkleri'nin* beyleriyle anlaştı. Kummanlar Peçeneklerin üzerine düştüler, gaalip geldiler, onları darma dâğın ettiler; bu vak'ayı İmparator *Aleksi Komninos'un* hemşiresi ve vaktinin en güzide bir kadın edibi olarak mâruf olan *Annî Komninos*, bize

kadar intikâal etmiş eserinde uzun uzadıya yazar ve Peçeneklerin Kumanlar tarafından katliâma uğrayışını vahşi bir şevkle hikâye eder.

Kumanlar'ın 1090 da ırkdaşları olan *Peçenek*'leri katliâma uğratmaları ve İstanbul'u kurtarmaları Bizans tarafından o kadar minnetdarlıkla telâkkî edilmişti ki bu işi gören Kuman beylerinin Bizans e'izzesi gibi telâkki edildiği kaydolunmuştur.

1090'da bu vak'ayı zikretmekten maksadımız, daha o zaman İstanbul'un bir Türk kavmi tarafından fethedilmesine ramak kalması (Türklüğe bir şehrin fâtihi olarak) târihin nasıl bir işâreti olduğunu göstermek içündür.

Bu vak'adan altı sene sonra Avrupa târihinin en büyük hareketlerinden biri olan *Haçlı Seferleri*, Türklüğün Anadolu'daki mukadderâtını birdenbire değiştirdi.

İlk Haçlı Ordusu 1096 da yola çıktı. O zamana kadar Avrupa'da misli görülmemiş kadar cesim bir orduydü. Bizans İmparatoru, şerlerinden masûn olmak için, onları hemen Anadolu yakasına geçirdi ve onlara ilk hedef olarak Türkleri ve İznik şehrini gösterdi.

Kılıç Arslan'ın bir avuç Türklerle, kendi kuvvetinden lâakal onbeş defâ büyük bir orduya karşı, *İznik*'i en çetin bir azimle müdâfaa etmesi *Haçlılar Târihi*'nin ilk destanıdır. Bu serdâr *İznik*'in müdafaasını imkânın ötesine kadar ifâ ettikten sonra, eli altında bulunan küçük Türk ordusuyla Haçlıların muhâsara hattını yardı ve *Eskişehir* önlerine kadar çekildi. *İznik*'den kalkarak, Anadolu ortasından, iki kol hâlinde Suriye'ye doğru yol alan ilk Haçlı Ordusu'na *Eskişehir*'de ikinci bir muhârebeye verdi ve bu muhârebeyi kazandı; lâkin arkadan imdâda gelen ikinci Haçlı Ordusu'na mağlûp oldu ve *Konya* üzerine çekildi, Haçlı Orduları, yine Türklerin elinde bulunan *Antakya* üzerine yürüdüler. *Antakya*'yı müdâfaa eden Selçuk beyi *Yagı-sıyan*, orada Haçlı ordusuna karşı nazîrsiz ve şerefli müdâfaada bulunurken, *Mısır Fâtımîleri*, *Kudüs-i Şerifi* Türklerin elinden almak için *Kudüs*'e bir ordu gönderip oradaki Türkleri muhâsara ettiler. Şöyle ki İslâm'ın Haçlılara karşı müdâfii olan Türkler, aynı zamanda *Antakya*'da Haçlılar tarafından, *Kudüs*'de de Fâtımî ordusu tarafından muhâsara altındaydılar. *Kudüs* düştü. Fâtımîlerin eline geçti; yukarıda, *Antakya* da zamânında imdâd almadığı için düştü; Haçlılar, *Antakya*'dan sonra *Kudüs-i Şerif*'e yürüdüler. Çok uzun sürmeyen bir muhâsaradan sonra *Kudüs* Haçlılar'ın eline geçti. Orada Hristiyan Kırallığı teessüs etti.

İlk Haçlı seferini bu kadar ihtisarla olsun zikretmeğe lüzum vardı. Çünkü bu sefer Anadolu'da Rum Selçukluları'nın mukadderâtını değiştirdi; bir itibarla Bizans'a yaradı. Çünkü Türkleri *Marmara Sâhilleri*'n-

den uzaklaştırdı. Bizans'ı bir müddet daha Anadolu'nun garp kısmına hâkin etti.

Haçlılar Sûriye'yi istilâ ettikten sonra, Bizans onların yardımı ile Türklüğü Anadolu'dan atmak gaayesini dâimâ güttü. Lâkin muvaffak olamadı. Nihâyet Kayser *Manuel Komninos*, 1176 da *İkinci Kılıç Arslan*'a harb açarak bu maksadını kuvveden fiile çıkarmağa teşebbüs etti. *Çivril* yanında *Düzbel*'de cereyan eden meydan muhârebesini *İkinci Kılıç Arslan* kazandı. Rumların *Mirya Kefalon* meydan muhârebesi diye yâd ettikleri bu harbi müverrihler Türklerin Anadolu'da kat'i olarak kalmasının esaslı bir târihi telâkkî ederler.

Bizans'ın Döndüncü Salib Ordusu tarafından zaptedilmesinden sonra Anadolu'da Selçuk saltanatının uzun süren inkırâzı, Türk - Bizans mücâdelesini uzun bir müddet, kendiliğinden kapamış bulunuyordu.

Bu bahis 1300 den sonra, *Osmanlı Beğliği*'nin zuhûriyle, tekrar açılıverdi ve çok çabuk açılıverdi. Çünkü bu yeni devletin ikinci reisi olan *Orhan Bey* devrinde, daha Türklüğü asırlardan beri İstanbul'a sevkeden rüzgâr tekrar esmeğe başladı. *Bursa*'ya yerleşmiş olan bu genç Türk devleti bir koldan *İstanbul Boğazı* üzerine bir koldan *Çanakkale Boğazı* üzerine geliyordu.

İhtiyar İmparatorluk, bu genç devlet karşısında âcizdi. İmparator *Kantakuzen*, *Orhan Bey*'e kızını verdi, bu sıhriyyet yoluyla durdurmak istedi, lakin durmadı. Daha 1326 da bu yâni devleti İstanbul tarafından *Maltepe*'ye kadar gelmiş, *Çamlıca*'nın arkalarına kadar yerleşmiş, *Şile*'ye kadar uzanmıştı. Öteki Boğaz'ın Anadolu kıyısını tamâmiyle aldıktan başka karşıda *Gelibolu*'ya geçmiş *Trakya*'nın fütûhâtına girişmişti.

Bizans müverrihleri Türkleri *Trakya*'ya İmparator *Kantakuzen*'in dâvet ettiğini yazarlarsa da bu hiçbir vesikaya müstenid değildir. Böyle bir şey geçtiyse bile İmparator *Kantakuzen*'in Türk emrinde olduğunu kabûl etmek doğru olur; çünkü sonraları görüldü ki Türk irâdesi, önüne geçilmez bir kuvvet gibi, Balkan'a geçmek istiyordu. Nihâyet *Orhan*'ın oğlu *Murad Hudâvendigâr* devrinde bu iş mucizeye benzeyen bir atılışla görüldü, otuz senede Türklük, Rumeli'de nereye girdiyse orada kalmış, pâyitahtını da oraya nakletmişti. İslâv ve Arnavud kırıllarından müteşekkil bir haçlı ordusu Türklüğü Rumeli'den atmağa çalıştıysa da 1389 da *Birinci Kosova* muzafferiyeti islâvlığa kat'i bir darbe oldu.

Kosova muhârebe meydanında tahta çıkan *Yıldırım Bayezid*, bir taraftan Rumeli'nin her kıt'asına tamâmiyle yerleşmek diğer taraftan da Anadolu'da Türkler arasında millî ve mülki birlik vücûda getirerek bütün Anadolu'yu bir tek idâreye tâbi kılmak siyâsetini şaşılacak bir sür'at ve

şiddetle tatbîk ediyordu; bir taraftan da İstanbul'u uzaktan abluka altına alarak fethetmeğe girişmişti. Türk tehlikesinin yaklaştığını gören *Macarlar*, bu defâ Papa'yı ve Avrupa hükümdarlarını imdadlarına çağır-dılar, Türklere karşı bir Haçlı Ordusu daha sevkolundu. Bu ordu 1396 da, *Tuna* kenarında, *Niğbolu*'da *Yıldırım Bayezid*'in eşsiz bir muzaffer-i ile târümâr edildi.

Bu defa *Yıldırım Bayezid*, İstanbul'un fethi için tertip ettiği plânı kat'i olarak icrâya koydu. İstanbul sıkı bir abluka altındaydı. Bizans-lıların şebirin müdâfaasından ne kadar mâyus olduklarını ve Türkler ta-rafından fethinin ne kadar yakın olduğunu gösteren bir hâdise (şudur ki) ihtiyar İmparator *Manuel* bir gemiye binerek bizzat imdâd iste-mek (için Venedik'e, Milâno'ya, Papa'ya, oradan da Fransa ve İngilte-re'ye gitti. İki yıl, ümitsiz bir seyâhat yaparak Avrupa kırallarından yardım diledi. Buralarda çok iyi karşılanmasına mukaabil istediği yar-dımı alamadı. Bu yardımı, denilebilir ki Bizans'a Şarktan gelen bir Ta-tar serdârı, *Timurlenk* yaptı ve İstanbul'un fethi bu yüzden yarım asır müddetle gecikmiş oldu.)

(Timur bâdiresi esnâsında Anadolu'daki arâzisini muvakkaten kay-beden Osmanlı Türkleri'nin Rumeli'de sıkı tutunmaları târihin dikkate değer bir hâdisesidir. Gerçi *Timur*, bir karış yakınına geldiği halde na-sıl *Trabzon*'u almamışsa, o kadar yanına geldiği halde *Bizans*'ı da rum sahiplerinin elinden almaya teşebbüs etmemiştir. Fakat Osmanlı Türk-leri'nin Rumeli'deki sağlam tutunuşlarını *Timur*'un saldırma şevkinin azalmasında aramak kâfi değildir. Bunun çok mühim bir sebebi, Türk-lüğün Rumeli'de hayli eski bir zamandan beri yerleşmiş olmasıdır. Os-manlıların Rumeli'yi fethedişlerindeki mucizevi sür'atin de bir sebebi budur. *Malazgird*'de *Alp Arslan* tarafına geçen *Peçenekler*'le *Kumanlar* gibi, Osmanlılar'ın Rumeli'ye geçişleri esnâsında *Trakya*'da bulunan Türkler de kendi ırklarından bu kuvvete karşı mukavemet etmemiş, ak-sine, yardımında bulunmuşlardır.

Trakya ve *Balkanlar*da bu târihte yine *Peçenekler*, *Oğuzlar*, *Ku-manlar* ve *Vardar Türkleri* bulunuyordu.

1261 de *Mihail Paleologos*'un İstanbul'a girişini nakleden Bizans müverrihleri, «Bir sabah Lâtinler, İstanbul'da *Kuman*'ların Türk nâra-lariyle uyandılar,» diyorlar. Demek ki Bizans'ı Lâtin işgalinden kurtar-an *Paleolog* ordusunun en mühim unsuru *Kuman*'lardı. Fakat Bizans târihleri 1300 senesinde artık *Peçenek*, *Oğuz* ve *Kuman*'lardan bahset-miyorlar. Bunun da sebebi bu Türk unsurların *Trakya* ve *Balkanlar*da hristiyanlaşmış olmalarıdır. Bu hristiyan Türkler, diğer *Balkan ka-*

vimleri gibi hristiyan ibâdetlerini kendi dilleriyle yapıyorlar yâni türkçe ibâdet ediyorlardı. Fakat hristiyan oldukları için Bizans müverrihleri artık onlara yabancı gözle bakmıyorlardı.

Süleyman Paşa Rumeli'ye geçtiği ve *Murâd Hudâvendigâr* burada ilerlediği zaman işte bu Türk kavimlerle karşılaşmışlardı. Bizim *Çubukova*'da mağlûp olmamıza rağmen Rumeli'de kalışımızın mühim bir sebebi budur. Çünkü bir kıt'ada askerle değil, milletle durulur. Bizim Rumeli'de duruşumuz, burada kendi milletimizin bulunmasındandır.

Timur sarsıntısından sonra *Osmanlı Türkleri* çabuk toparlandılar. *Murâd-ı Sâni* zamânında Balkanlarda *Haçlı Orduları*'na karşı *Osmanlı muzafferiyeti* devâm etti. Bir cihangir azmine ve rûh olgunluğuna sâhip bu faziletli serdâr, *Varna*'yı ve *İkinci Kosova*'yı kazandı. Oğlu *Sultan Mehmed*'i de bu hâdiselerin harâreti içinde yetiştirdi. İstanbul râtihi, büyük hükümdarlığını böyle bir babanın oğlu oluşuna borçludur. Babasının bir ferâgati yzünden Osmanlı tahtına daha çocukluğunda muvakkaten oturmuş olması, bu gençhükümdârı, tahtın tam sâhibi olacağı zaman neler yapmak lâzımgeldiği üzerinde düşündürdü; bu terbiye içinde yetiştirdi; ona plânlar hazırlama fırsatı verdi.)

İstanbul onun zamânında fethedildi.

1452 de bu genç hükümdar, bütün devlet erkânıyla ve donanma ile *Gelibolu*'dan *Anadolu Hisarı*'na geldi. *Anadolu Hisarı*'nın karşısında büyük bir kale inşâ etmek için lâzımgelen bütün taş, kireç ve harç, usta, kalfa, amele, mühendis, herkes gemilerdeydi.

Fâtih, hepsini birden bir Mart sabahı karşıya geçirdi. Oradaki Bizans rüfrezeleriyle bir muhârebe başladı. Bu muhârebede şehit düşen Türklerin mezarlığı, *Hisar*'ın üstündedir. Hâlâ *Şehidlik* ismiyle yâd olunur.

Fâtih başta olmak üzere, *Sadrâzam Halil Paşa* ve diğer vezir ve serdarlar, o sırta, 1452 senesinin Martından Ağustosuna kadar, beş ay zarfında el'an gözümüz önünde duran ve İstanbul Fethini bir levha gibi gibi hatırlatan *Rumeli Hisarı*'nı inşâ ettiler.

Bir sene sonra, 1453 de Türklüğün hâfızasında dâimâ en mübârek bir rakam gibi duracak olan bu târihte, ordu *Edirne*'den ve donanma *Gelibolu*'dna İstanbul üzerine yürüdüler. *İstanbul Muhâsarası*, 26 Nisan'da başlamış itibâr olunduğuna göre yirmi üç gün sürdü. Donanma, Haliç'i kapayan zenciri kıramadı. Şehre hücum Haliç tarafındaki surlardan daha kolay olabileceği için donanmanın bir kısmı karadan Haliç'e geçirildi. Türk hayâlinde dâimâ bir irâde ve himmet hamlesi gibi kalacak bu tablo millî târihimizin en güzel levhalarından biridir.

Ancak karadan geçirilmiş olan bu ince donanma da ümîd edilen işi göremedi. Bütün iş yine orduya kaldı. 53 gün çetin bir muhâsaradan sonra ordu, *Edirnekapi* ile *Topkapı* arasındaki münhat yerde bulunan beşinci asker' kapıdan Mayısın 29 uncu *Salı* sabahı *İstanbul'a* girdi.

İstanbul'un Fethi'nin gerek Türklerin, gerek de Avrupalıların hayâlinde bıraktığı tésirleri zamânımıza kadar sürmüştür. Şimdiden sonra da sürecektir.

İstanbul'un fethi mânevi bir hâdise olarak çok derindi, siyâsî askerî, millî ve medenî tésirleriyle hudutsuz bir kıymeti hâizdi. *İstanbul fethi* ile *Anadolu* ve *Rumeli* birleşmiş oluyorlardı, vatan yekpâre bir şekle giriyordu. Devlet, ordularını bir taraftan bir tarafa istediği gibi geçirebilecekti; aynı zamanda iki tarafın denizlerine hâkim bir vaziyet alıyordu. O vakte göre Asya'yı Avrupa istilâlarına kapamış oluyordu.

Bu konuşmanın başında, başka bir münasebetle, *İstanbul fethedildiği* vakit bir virâne hâlindeydi demiştim. Şehirde Bizans'dan kalabilmiş olan binâ ve medenî eserler muhâfaza edildikten sonra, şehir, emsalsiz bir îmar faâliyetiyle, bir Türk çerçevesi hâlinde tekrar dirilmeğe başladı. Fetih'ten sonra yirmisekiz sene daha sürmüş olan *Fâtih Devri*, *Anadolu'da* ve *Rumeli'de* bir sürü seferler devri'ydî. Buna rağmen *İstanbul* fâsılasız bir ehemmiyetle imâr ediliyordu. Pâdişâhın, vezirlerin, diğer devlet adamlarının câimleri ve sarayları etrâfında yeni semtler uyanmağa başlıyordu. *Anadolu'dan* ve *Rumeli'den* halk gelmiş, şehri doldurmuştu.

Millî mîmârîmizin *Fâtih* devrinden kalan binâları, *Rumeli Hisarı*, *Yedikule*, *Topkapı Sarayı* dediğimiz — eski tâbirle, *Yeni Saray'ın* etrâfındaki sûr, sarayın içindeki *Hâzîne Dâiresi*, *Çinili Köşk*, *Topkapı Sarayı'nda* daha birkaç eser, nihâyet *Fâtih Câmiü'nin* harem kısmı, etrâfındaki medreseler ve sair vezir câimleri onların vakıflarıdır. Daha o zaman millî mîmârîmizin ne kadar güzel olduğuna en ziyâde şehâdet eden parça, 1770 de *Üçüncü Mustafa* tarafından, daha iyi yapmak belâhetiyle tamâmıyle yıktırılmış olan *Fâtih Câmiü'nin* nasılsa bırakılmış olan harem kısmı'dır. Yine orada câmiin tâbhâne'si gözleri kamaştıran bir güzelliğindedir.

Fâtih'den sonra oğlu *İkinci Bâyezid* zamânında, medeniyet ve güzel saraylar çok ilerlediler. *Mîmar Hayreddin'in* mîmârîsi bir dev adımı atmıştı. *Süleyman* zamânında ise mükemmeliyetinin zirvesine vardı. Bu devrin mîmarları *İstanbul'u* âbidelerle donattılar. O asıra, 1500 senesinden 1600 senesine kadar, yalnız mîmârî görüşle bakan gözler millî kudretin bir âbideler silsilesini temâşâ etmiş olur.

«İSTANBUL'UN FETHİ TANRI'NIN KUTLU İŞİ»

Fetih hâdisesi neden büyük, azametli ve kutludur? Fatih çağında İstanbul, surların içinden ibaret, Monako'dan da küçük bir devletin ülkesi ve paytahtı.

Fatih'in aldığı ülkelerle kıyaslanınca maddeten hiçtir. Üsküdar'dan Çin'e kadar Asya, Hisar'dan Sırbistan'a kadar Avrupa zaten Türk'lerin hükmünde.

Ne diye bu kadar küçük bir yerin fethi Sultan Mehmet'e Fatih ünvanı veriliyor, neden bütün Hristiyan dünyası 500 senedir bu meseleyi işler, inceler durur. Bir sır olsa gerek.

Fethin sonuçları da çok yorumlanmış, Rönesans buna bağlanmış, matematik, mantık, sanat fethin dışarı attığı Bizanslı âlimler eliyle batıya geldi denmiş.

Türk'ün Bizans'ı alışı Avrupa'yı uyar-
mış, tehlikeyi bütün azametiyle görmele-
rine ve önlemek için gayretlerine sebep ol-
muş, denmiş, daha bir sürü sebepler, ne-
ticeler, izahlar yapılmış, hâlâ da yapılır.

Bütün bunlarda gerçeğin bir kısmı elbette mevcuttur. Fakat mübalâğanın payı daha büyüktür. Hisler hesaptan daha ağır basmaktadır, ama niçin bu kadar duygu doğuruyor, Hristiyan dünyası bütün Bal-
kanlar için duyduğundan fazlasını bir şe-
hir için hissediyor? Bir sır olsa gerek.

İşin azametini Ayasofya'nın Cami olu-
şuna bağlayanlar da var. En geniş ve yay-
gın izah tarzı da galiba bu (Wells) Tari-
hinde fethe (40-50) satır yer vermiş ve
(Ayasofya Cami oldu) diye bitirmiş, baş-
kaları da buna işaret etmeden geçememiş-
ler.

Ayasofya'nın ilk kilise oluşundan mı bu ehemmiyet veriliyor, ama Antakya'daki kilise bundan da eski, hem orada kut-sal mızrak da bulunmuştu vaktiyle.

Şüphesiz Hristiyan imanının tesiri duyguları kabartmıştır. Ama bana bu da yeter görünmüyor, diyelim ki Hristiyan âlemi için ehemmiyet sebepleri bunlar. Biz niye daha önce ülkeler almış Sultan Mehmet'e Fatih ünvanını bu şehir için vermişiz ve yine biz Acem'i, Arab'ı, Mısır'ı ülkeye katan Yavuz'a Fatih dememişiz, neden 4 üncü Murad'ın ünvanı (Fatih) değildir de (Bağdat Fatihi) dir. Yani mevzii bir sıfatla anılmıştır Murad Han. Bir sır olsa gerek.

İstanbul şehirden fazla bir şey. Canı var. Hiddeti, sevinci, reddi, inkârı, itaati ile yaşayan bir varlık, her dinin müminleri, mutaassıpları, münkirleri, münafıkları yan yana, iç içe, karşı karşıya ve beraber orada.

Bin yıl dünya pâyitahtlığı yapmış, kilise dünyasının başı olmuş, Roma haşmetini temsil etmiş. Ama nereden baksanız Türk ve Müslüman bu hüviyet ve görünüşe fethin ilk (50) senesi içinde erişmiş.

Roma hukukunu (Jüstinianus), orada tedvin ettirmiş, Cevdet Paşa da İslâm hukukunu gene orada yazılı hale sokmuş. Fakat iş bunda da değildir.

Türk, İstanbul'u surların dışına taşır-mış, karşı sahile geçirmiş, denizi ve karrayı birlikte hayata sokmuş, Boğaziçini yaratmış, hem de ne kadar basit unsurlarla. Basit de muğlak da ona aynı ihtişamı veriyor, hakikî güzel, olduğu için ona yakışmayan yok. Bundan başka bir seyrân İstanbul'da ruhu var İstanbul'un, endamı, gözleri var, derin içe bakan kendi içini döken ve sizin içinizi okuyan; —yahut siz öyle sanıyorsunuz— her şeyini açtı ve hiç gizlisi kalmadı diyor-su-

nuz. Birdenbire kapanıyor, uzaklaşıyor ve sizi silkeleyip atıyor, siz onunla ve onda iken, o sizden uzaklaşmıştır, hem de hiç tanımamış kadar.

İstanbul için «bive-i bâkir» diyen şair belki de hayatının tek gerçek sözünü etmiştir, denebilir ki yanılmadığı tek hüküm bu. Evet Romalı, Bizanslı, Latin, Türk, yüzlerce kudretlû İstanbul'da hükümdarlık yapmış, ama İstanbul'a hükmetmiş mi acaba? Hükmediyorum diyenler kanaatlarının bir vehim, bir hayal olduğunu çok geçmeden anlamışlardır her halde.

İstanbul'u güzel eden, aziz eden, nazlı eden sanırım ki, bu teslim olmazlıdır, sır bu olsa gerek!

1500 yıllık tarihinde ancak bir kişiye o'nu teslim almak nasip olduğu için o kişiye Fatih denmiştir.

MİLLİYET DUYGUSUNUN SOSYOLOJİK ESASLARI

Prof. Sadri Maksudi Arsal

Fiati: 12,50 TL.

AK TOPRAKLAR Roman

Emine İşinsu

Fiati: 10 TL.

İsteme adresi :

ÖTÜKEN YAYINEVİ

Nuruosmaniye Cad. Nu: 36/7

Cağaloğlu - İstanbul

İSTANBUL'U SEVMEK

Konuşmak, düşünmek ve inanmak gibi «sevmek»de yalnız insana has bir davranıştır. İnsan, bunu da, diğer kabiliyetler gibi, bir temayül halinde doğuştan beraberinde getirir. Ancak, tabii bir temayül ve ihtiyaç olduğu halde, sevmek güç bir iştir. İnsan, kendisinden başkasını, menfaatsiz ve karşılıksız, kolay sevemez. Şimdi çok sevdiğimiz nice arkadaşımıza, ancak uzun müddet geçip huyunu - suyunu öğrendikten sonra tam ısınabildiğimizi kim inkâr eder. İnsanın, «dünya güzeli» ni bile, ilk görüşte sevmesi mümkün değildir. Yıldırım aşkı denilen şeye sadece masal ve romanlarda rastlanır. İnsanın, sevmek hususunda gösterdiği bu titizlik ve çekingenlik de, sevmek temayülü kadar tabiidir. Birini sevmeye karar vermek ona «teslim olmak» demektir. Bunu da hiçkimse düşünup taşınmadan yapamaz.

Yalnız insanları değil, tabiatı, hayatı, san'atı, tarihi, ülkeleri ve şehirleri sevmek de güçtür. Bunları sevebilmek için insanın belirli bir seviyede bilgiye, kültüre, terbiye ve alışkanlığa ihtiyacı vardır. Meselâ, doğup büyüdüğümüz muhiti, umumiyetle havasına - suyuna, insanlarına alıştığımız ve orada dostlarımız, hatıralarımız bulunduğu için severiz. Doğup büyüdüğümüz bu yer, aslında, hiç güzel olmayabilir. Belki çok soğuk, yahut çok sıcaktır. Issız, kuru bir dağ başıdır. San'at ve tarih zenginlikleri yoktur. Ama, oraya ait hayat ve hatıralarımız bizi köyümüze veya kasabamıza sevgi ile bağlar. Vatanımızı da, o bir kum çölünden ibaret de olsa, bir yandan böyle alışkanlık ve hatıraların, bir yandan da telkin edilen manevi duyguların tesiri ile severiz. Fakat bir yabancı diyarı yahut kendi ülkemizin yabancıları olduğumuz başka bir şehri ilk görüşte sevebilmemiz pek mümkün değildir. Yeni gittiğimiz bir ülkeyi veya şehri çabucak sevmişsek, bu, umumiyetle, oradan çabuk bıkacağımızın da işareti sayılır. Bizce bunun bir tek istisnası vardır. O da İstanbuldur.

İnsan İstanbul'u ilk görüşte sever. Ve ona artık bir ömür boyu sadık kalır. Ne unutabilir, ne terk edebilir, ne de bıkar. Bu, önce habersiz, şuursuz bir «vurulma» dır. Neyini, neresini beğendiğimizi, neden ona tutulduğumuzu pek bilemeyiz. Hattâ çoğumuz onu beğenmeyiz de Fazla kalabalık, fazla gürültülü ve pis buluruz. Sık sık şikayet ederiz. «Aman bıktık şu İstanbul'un hây u huyundan», deriz. «Yaşanacak şehir olmaktan çıktı» deriz. «Günümüzün yarısı sokaklarda ve vasitalarda geçiyor» deriz. Ama gene de onsuz edemeyiz, onsuz olamayız. «Canım, madem bu kadar şikayetçisin, çık git başka yere» dendiği zaman susarız ve kovsalar da hiç bir tarafa gitmeyiz. İşte bu bizim için bir bilmece'dir. İstanbul niçin böylesine seviliyor? Yaşama şartları bakımından incelense, kusurları meziyetlerinden çokmuş gibi gelir. Şöyle bir yarım gözle bakarsanız, önce karma karışık, darma dağınık bir manzara görürsünüz. Güzelliklerden ziyade çirkinlikler dikkatinizi çeker. Fakat gene, onu sevmeğe devam edersiniz. Demek ki, İstanbul'un hemen fark edilemiyen ve bir anda sayılamıyan güzellikleri, büyüğü, «al benisi» vardır. Bir arkadaşımın tabiri ile, İstanbul çok güzel bir «hipi» ye benzer. Uzun, dağınık ve kirli saçlar ortasında peri kızlarına has güzel bir yüz. Yağlı ve yırtık bir elbise içinde masalarda dinlediğimiz sıvı boylu melikeleri unutturacak bir endam. Ve, biraz dikkatten sonra anlaşılan asalet zarafet, zenginlik, ihtişam...

Evet, İstanbul'un, onu ilk bakışta çirkin gösteren kusurlarını saydık: *Kalabalık gürültülü, dağınık ve kirli.* Hepsi de, ona sahip bulu-

nanların beceriksizliğinden ileri gelen bu dört kusura beşincisini ekleyemezsiniz. Ama meziyet, fazilet ve güzelliklerini nasıl sayabileceksiniz? Bunlar ne sayılır, ne de saymakla biter. Tarihinden mi başlamalı, tabiat güzelliklerinden mi? İçinde, asırlarca cihan padişahlarının, büyük âlimlerin, dev san'atkarların yetiştiği sarayları, konakları, yalıları mı önce saymalı; her biri «uhrevî bir kapı» gibi gök yüzüne açılan câmileri, medreseleri ve türbeleri mi önce saymalı? Müslüman ve mütevekkil Türk halkının gönül bağlayıp eşliğinde huzur duyduğu ziyaretgâhların hepsini buraya nasıl sığdırmalı? Eyüb Sultan, Merkez Efendi, Sümbül Efendi, Koyun Baba, Telli Baba, Tuz Baba... Koynunda cihangir hükümdarları, velileri, âlimleri, san'atkarları ve isimsiz fetih şehitlerini saklayan türbelerin hangi birini zikretmeli?

İstanbul, yukarıda saydıklarımızdan yalnız birine sahip olsaydı, gene bizim göz bebeğimiz olmaya layıktı. Fatih veya Koca Sinan'ı, Ak Şemsettin veya İtrî'yi, Yavuz yahut Şeyh Galib'i, Dördüncü Murad yahut Dede Efendiyi bağrında taşımak, bir şehir için yetmez mi? Ya semtleri, mesireleri, tepeleri, çeşmeleri, sebilleri, menba suları, vakıfları, kütüphaneleri, boğazı, sahili, adaları?.. Saray, konak ve yalıları ile boğaz içi tabii cennet ortasında bir tarih hazinesi...

Yahya Kemal'in:

«Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.» mısraı şairane değil, âlimâne bir söz. Çünkü bir hakikatin de ifadesidir. Söz Yahya Kemal'den açılmışken, onun bir tek mısraı ile yetinmek ne mümkün. İstanbul denince muhakkak ilk akla gelen tarih ve san'attır. San'at denince de şiiri başa alabiliriz. O zamanda birinci sıra Yahya Kemal'e aittir. Gerçi Muhteşem Kanuni, sevgilisini İstanbul'a benzetmekle bir çoklarına öncülük etmiştir:

Sitanbulum, Karamanım, diyar-ı mülket-i rumum

Bedeşanum u Kıpçakum u Bağdatum, Horasanum

Nâdim de:

Bu şehr-i Sitanbul ki bî-misl ü bahâdur

Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdur.

beyti ile başlayan kasidesinde bir çok hakikatleri dile getirir. Ama, Yahya Kemal başkadır. O İstanbul'u dokuz asırlık Türk san'at ve medeniyetinin merkezi ve Türk vatanının sembolü sayar. Yahya Kemal'e İstanbul şairi denmesi bir bakıma doğru fakat eksiktir. O, İstanbul kelimesi ile bütün bir millî tarihi ve vatani kaseder. Doğrusu da budur. Bir insan Mersin'i, Yozgat'ı, Niğde'yi, İzmir'i çok sevebilir. Bu, fazla bir şey ifade etmez. Ama bir kimse şuurlu olarak İstanbul'u çok sevi-

yorsa, o, tarihini, kültürünü ve vatanını da çok seviyor demektir: Çünkü İstanbul her hangi bir şehir değildir. Türk medeniyetinin hülâsasıdır. Esasen, İstanbul hakkında öyle uzun uzun konuşmak lüzumsuzdur. «Bu şehir, altı asır, Osmanlı İmparatorluğunun pâyitahtı olmuştur» demek kâfi değil mi?

Biz Yahya Kemal'den mısralar almağa devam edelim. Onun rehberliğinde İstanbul'u semt semt gezelim:

*İstanbul'un öyledir baharı
Bir aşk oluverdi âşinalık;
Aylarca hayal içinde kaldık.
Zamanımca Erenköyü'nde artık
Görmez felek böyle bir baharı.*

*Günler kısaldı Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen son baharları.
Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa
Yazlar çabukça geçmese, günler kısalmasa...*

*İstinye körfezinde bu akşam serinliği,
Bir mihnetin sonunda teselli kadar iyi...*

*Git bu mevsimde gurub vakti Cihangîrden bak
Bir zaman kendini karşıdaki rüyaya bırak...
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan
Güneğin vehmi saraylar yaratır camlardan...*

*Kandilli'de eski bahçelerde,
Akşam kapanınca perde perde,
Bir hatıra zevki var kederde...*

*Adalardan yaza ettik de vedâ
Sızlıyor bağrımız üstündeki dağ,
Seni hatırlıyoruz Viran Bağ.*

Koca Mustâpaşa, ücrâ ve fakir İstanbul,
 Tâ fetihten beri mü'min, mütevekkil yoksul.
 Âhiret öyle yakın seyredilen manzarada,
 O kadar komşu ki dünyaya, duvar yok orada.
 Geçer insan bir adım atsa birinden birine,
 Kavuşur karşıda kaybettiği bir sevdiğine...

Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul
 Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiç bir yer.
 Ömrüm oldukça gönül tahtıma keyfince kurul,
 Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer

Nice revnaklı şehirler görülür dünyada
 Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.

Şerefli kubbeler iklimi Marmarayla boğaz,
 Üzerlerinde bulutsuz ve bitmeyen bir yaz.

İstanbul yalnız şairlerin kaleminde güzel değildir. Halkımızın dilinde ve gönlünde de onun müstesna bir yeri vardır. Anadolu'da: «İstanbul'un taşı taproğı altındır» denir. Kibarlığın, olgunluğun timsali olan muhterem insanlara «İstanbul efendisi», «İstanbul hanımefendisi» sıfatları layık görülür. Dilimizin en güzel ağzı «İstanbul Türkçesi»dir. İstanbul'un son baharı, İstanbul'un sisli akşamları, İstanbul'un kalabalık caddeleri, karma karışık meydanları, tıklım tıklım otobüs ve vapurları; içinden çıkmak istemediğimiz Kapalıçarşı, Mısır Çarşısı, Bedesteni' ve Mahmud Paşası ile İstanbul güzel ve alımlıdır. Hele efkârı! Onun ayrı bir burukluğu, başka bir lezzeti vardır. Doğma büyüme İstanbullu da olsanız, sisli Nisan sabahlarında ve ıslıl ıslıl son bahar akşamlarında içinize bir gurbet duygusu çöker. Mutlaka efkârlanırsınız. Dünya gözünüze mavî, yeşil, pembe görünür... Biraz önce uçmak üzere olduğunuzu sanarken, biraz sonra ölmek isteyebilirsiniz. Ve hep şu mısraı mırıldanırsınız:

İstanbul'u sevmeyen gönül aşkı ne anlar?

İSTANBUL'DA ŞİİR

Arşimed kaldıraç için diyor ki: «Bana bir istinat noktası veriniz size yer yuvarlağını kaldırayım». Milletlerin tarihinde de böyle istinat noktası olacak vak'alar bulunmalıdır.

Türk tarihinde İstanbul fet-hi işte böyle noktalardan birisi-dir. Bu noktadan bütün milleti yeniden derleyip toparlamak, ma-nevî bir kaldıraçla gerçek irtifa-na kavuşturmak mümkündür. Hattâ daha ileri gidelim.. İleri gitmek değil, daha derinden ger-çeği tesbit edelim. İnsanlığın ta-rihini bile yeniden tesbit edecek, tutup kaldıracak bir istinat nok-tası.. İstanbul fethi..

İşte size şiir.. Maddenin öte-sinde gibi.. Ama maddeden da-ha gerçek. Maddenin, sadece bağ-layıcılığından, ürkütücülüğün-den kurtulmuş.. Ama maddeyi bile bağlayıcı güzellik.. Her asr'ın güzelliği.

İstanbul'a bu, kader olmuş.

«Osman Gazi» ye an'änenin izafe ettiği İstanbul vasiyeti bir şiirdir.

«Osman Ertuğrul oğlusun

Oğuz Karahan neslisin

İstanbulu aç gülzâr yap»

Ve İstanbul'u bir şair padi-şah fethetti..

Şiir yazar gibi, kafiye arar gibi, ahenk sarar gibi, mânâ des-teler gibi. Top döktürdü.. En gü-zel şiir.. Donanma çekti.. Şiir.. Hisar diktirdi, şiir.. Denize at sü-rüşü mü, daha şiir — Bilin baka-lım? — Yoksa o günkü dünya po-litikasını, Hristiyan devletlerin birleşip üzerine asla gelemeyece-ğini hesap edecek kadar bilişi

mi? Gelseler onu da göze alışı mı?

Şiir içinde şiir.

Kara Osman Bey'in bu ak-yüzlü torunu, cihanda hiç bir fatih'in nail olamadığı bir zaferle İstanbul'a girdiği gün ayaklarının altına serilmiş Bizans'a bakarak şu mısraları söyledi:

«Bûm nevbet mîzened ber tâ-rımı efrâsiyab

Perdedârî miküned der kasr-ı Kısra ankebût.»

Bu mısralar kimindi? Hangi şairin? Kim için söylenmişti? Söylendiği anda kıymeti ne idi? Artık önemi var mı? Genç Fatih'in dudaklarından dökülürken gerçek kıymetini bulmamış mıydı? Fatih İstanbul'u fethetmeseydi bu mısraların değeri ne olabilirdi?

Zaten devir şiir devri.. En tabii şeyler bile şiir disiplini içinde ifade edilmeye çalışılıyor. Fethi tebrik için de şiirler yağmakta. Şairlere caizeler verilmekte.. Tabii sadece padişah olarak. Yoksa şiir o devirde «Fatih» ismiyle doluşmakta insanlar arasında.

Nitekim bir Hak ve Hak âşık, Fatih'i şöyle kutladı ve en büyük mükâfatı aldı. «Padişahım Sabahın hayr olsun. Yediğin bal ile kaymak, durağınca çayır olsun». Şiirde fena bulmuş padişah, samimiyette fena bulmuş bu şiiri elbette ki diğerlerine tercih edecekti.. Şiir.. Hep şiir..

Sonra şiirin asırlar boyu İstanbul'da mekân tutması, ve daha da tutacak görünmesi bir tarihi zaruret mi?

İstanbul tarihle şiirin arakesiti mi?

DEVLET

Milliyetçi Hareket'in tek siyasî gazetesi

İsteme adresi:

P. K. 284

Bakanlıklar — Ankara

LÂDES

Şunun şurasında herkesle lâdesli gibiyim... Bir şey getir-seler, bir şey uzatsalar :

— Lâdeees!
diyecekler sanıyorum.

Bu hastalığımı otuz yedi yaş iyi edemedi; bilmem kırk, iyi eder mi?

Hilkat, ni'metlerinden birini, helâl ede ede bağışlarken bile,

— Aklımda!
demeye hazırlanıyorum.

Bu, bende bir sırdır ki, gülerler diye, bugüne kadar sakladım. Artık, söyleyebilirim; gülemezler :

Benim kafamda, çocukken lâdes için yediğim tokattan, bir lâdes merkezi kaldı.... hocanın, öğretmede kolaylık olsun diye, kendi eliyle yaptığı karton harflerden «lâmelif»i çalmış, onunla lâdes tutuşmuştuk.

Hiç değilse bir mevsim, kimseden birşey istememek, bir şey almamak elde olsaydı — belki — bu merkezin ışığı sönerdi.

Fakat, yazık ki, diller demediği zaman gözler «Lâdes!» demesini biliyor.... ve daha yazık ki, ben bu dilden anlıyorum.

Bugün, bir teklifle karşıma çıkan büyük adamın da, dilinin ucunda, lâdeslerle geldiğine yemin etsem, başım ağrımaz.

Yorulma ey sandelyesinden inerek bana sözlerle kâğıtlarla gelen..... bir «Lâdes»ine karşılık, on kere

— Aklımda!

demeye beni hazır bulacaksın!

Ve yarın Azrail'e canımı verirken de benim ;

— Lâdeees!

demeyi unutmayacağımdan, Azrail, emin olsun!

Değerli şairimizin, TÖRE'nin Nisan sayısında, «Büyüyün Kızlar Büyüyün» şiirinin ikinci kıtasında «duyarız» kelimesi yanlış olarak «buluruz» olarak dizilmiştir. Düzeltir sayın Asya'dan ve okuyucularımızdan özür dileriz.

Garipkaşlı
İstanbul - 70

ÜÇÜNCÜ YOL

Sayıyorsan beni kendine yakın
Hem ben bilem, hem sen bil, bilişelim.
Benim köyüm senin kentine yakın;
Hem ben gelem, hem sen gel, gelişelim.

Ağustos içti de yerin suyunu,
Kuruttu pınarın serin suyunu,
Irak kuyuların derin suyunu
Hem ben alam, hem sen al, alışalım.

Güneşin hışmı var, bulutun nazı,
Bileğin gücü yok, yüreğin hazi,
Tarlada tırpanı, halayda sazı
Hem ben çalam, hem sen çal, çalışalım.

YETİK OZAN

9 Nisan 1972, Erzurum

Ben tutmuşum beni kul eden yolu,
Sen tutmuşsun seni el eden yolu,
Bizi bize doğru ileten yolu
Hem ben bulam, hem sen bul, buluşalım.

1 MAYIS, 3 MAYIS, 6 MAYIS

Rakamlar, tarihlerle başlığını koyduğumuz bu yazımızda, iki ayrı zihniyet ve dünya görüşünü ele alıp, tenkitler yapacak, teklifler sunacağız. Bu tarihlerden birincisi, beynelmilel mücadeleyi temsil eden bir gün olduğundan, kanunlarımıza göre resmî tatil sayılsa, «bahar bayramı» sayılsa da, onun gerçek mahiyetini bilenlerce benimsenmemelidir. Biz de bu günü benimsemeyişimizin sebeplerini açıklayarak, bu günün değiştirilmesini ve son iki günün «Hıdırellez» içinde birleştirilmesini teklif edeceğiz. Şimdi demek istediğimizi daha açık olarak göstereyim.

1 Mayıs Bayramı Ne Demektir? Türkiye'de «Bahar Bayramı» diye kutlanan 1 Mayıs, aslında Proletarya'nın (Marksist—Leninist, yani komünist işçilerin) Günü'dür. Engels, 30 Nisan 1891 tarihinde Londra'da yazdığı «Ücretli Emek ve Sermaye» isimli makalesinin sonunda, Alman ve İngiliz proleterlerinin 1 Mayıs'ı kutladıklarından ve o yıl pazar günü 3 Mayıs'a geldiğinden, 3 Mayıs'ta kutlayacaklarından bahseder. Lenin de, «Beynelmilel İşçi Sınıfına ve Komünist Hareketine Dair» isimli makalesinde, 1 Mayıs için şöyle söyler: «Yoldaş işçiler! 1 Mayıs geliyor. O gün, bütün memleketlerin işçileri, sınıf şuuruna (Bizim mahutların diliyle «sınıf bilincine» M. E.) sahip bir hayata kavuşmalarını... kutlarlar». Türk milliyetçilerinin inancına ve savundukları fikre göre, Türk işçileri, diğer memleketlerin işçilerinin bir parçası değil, Türk milletin bir parçasıdır ve sınıf şuuru yerine millî şuura sahiptirler ve sahip olmalıdırlar.

Sovyetler Birliğinde de 1 Mayıs'a çok ehemmiyet verilir. Sovyet propagandasının iki tantanalı gününden biri 1 Mayıs, diğeri Bolşevik İhtilâlinin Yıldönümüdür (25 Ekim, yeni takvimle 7 Kasım). Sovyetlerin «Beynelmilel Emek Günü» adını verdikleri 1 Mayıs'ta, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, bazı şiarlar (sloganlar) yayımlar. Bu şiarlar, Sovyet liderlerinin iç ve dış meselelere dair tavırlarını ve fikirlerini gösterir. Pravda'nın ilk sayfasının sağ üst köşesinde, «Pence-re» başlığı altında yayımlanırlar. 1 Mayıs 1967'deki sloganlardan biri şöyledir: Erkek ve kadın işçiler, mühendisler, teknisyenler!.. Mümkün olan bütün yollarla istihsalin tesirliliğini arttırınız! İstihsal sermayesinin, ham maddenin.. daha iyi kullanılması için mücadele ediniz.» Bu sloganlar arasında, «Anti—emperyalist» güçlerden, Amerikan tesirine ve Fransa'daki «sağ kanat mahfillerine» karşı çıkan «İlerici» güçlerden bahseden-

leri vardır. 1969 daki sloganlar, komünizmin bir tek şekli olduğundan bahsediyor, Marksizm—Leninizm'i övüyor, bütün dünya işçilerinin sosyalizm ve komünizmin zaferi için çalışması gerektiğinden bahsediyordu. Bu şiarlar üç esasa dayanıyordu: 1 — Sovyetler Birliğinde komünizmi insanın kuvvetlendirilmesi, 2 — Komünist olmayan Avrupa ülkelerinde Amerikan aleyhtarı faaliyetin arttırılması, 3 — Dikkat ve ihtimamın arttırılması isteği. 1967 Sloganları, dünya komünist ihtilâli için mücadeleden bahseder (1).

Görülüyor ki, 1 Mayıs'ın Bahar Bayramı ile ilgisi yoktur. Beynelmül komünizmin propaganda, tahrik ve komünist ihtilâlini teşvik güdür. Millet temsilcilerinin bunu görerek, aşağıda açıklayacağımız Türk milletinin gerçek bahar gününü, «Bahar Bayramı» olarak kabul ettirme yolunda gayret sarfetmeleri, büyük bir millî hizmet olacaktır.

3 Mayıs Nedir? Bir avuç Türk milliyetçisinin, 1944 yılında, zamanın devletluları tarafından yok edilmek istendiği, fakat vicdanlı Türk hakimlerinin bunu tesirsiz çıkardıkları gündür. Bir yanda, Dil ve Tarih—Coğrafya Fakültesinden öğretim üyesi ve öğrencilerden ibaret solcu gruba devletlü bir yerde verilirken, diğer yanda günahları Türk milletini sermek olan milliyetçi aydınlar, duvarlara bir insan girecek şekilde gruba devletlü bir yerde «çay partisi» verilirken, diğer yanda günahları Türk milletini sevmek olan milliyetçi aydınlar, duvarlara bir insan girecek şekilde oyulmuş «tabutluk içinde, yaz sıcağı ve 1500 mumluk ampul ışığı altında işkenceye tâbi tutuluyordu. O günün 23 milliyetçisinin çektiği kahr, bugünün yüzbinlerle ifade olunabilecek Türk milliyetçisini yarattı.

Onlardan, Prof. Zeki Velidi Togan, tarihçi Hüseyin Namık Orkun ve Hamza Sadi Özbek bu âlemde göç ettiler. Biz onların ruhunun da, kalan Türkçülerin de razı olacakları şu teklifi yapacağız: *3 Mayıs, 6 Mayıs alalım.* 6 Mayıs günü, Türk milleti *Hıdırellez* yapar. Dağından taşından, en büyü şehrine kadar, *Hıdırellez* Türklerin bayram günüdür. Biz madem ki Türk milliyetçisiyiz, üç gün ara ile ayrı bayram, ayrı eğlenti yapmayalım. *Hıdırellez*'i daha iyi açıklayınca, teklifimizin mahiyeti daha iyi anlaşılacak.

Hıdırellez Eğlencelerinin Kökü Nereye Dayanıyor? 6 Mayıs'ta yapılan *Hıdırellez* şenliklerinin kökü en az bin beş yüz-iki bin seneye dayanır. Çin kaynakları, «Tu-Cüe» adını verdikleri bin beşyüz yıl önceki Türklerin *Hıdırellez*'ini şöyle anlatır: «Büyük bayram beşinci ayın ikinci yarısında göktanrı ve karatanrıya kurban kesilmesiyle başlar. Kızlar bilhassa ayak topu oynarlar. Kısırak kımızı içerler, sonra şarkı söylerler Ruhlara

inanırlar....» (2). Bu satırlara ve aşağıdaki satırlara köpürüp, atalarımızı «tekfir» edecek «ham ervahlar» çıkabilir. Onlara hemen, Hazreti Peygamberin, dedesini, dedelerini tekfir etmeyip, bilâkis onları hayırla andığını, devrin dinî inançlarını benimsemiş atalarını hürmetle yadettiğini hatırlatalım. Ayrıca bir Tabu olan ve söyleyenin ürperti duyup, yanlış anlaşılmaktan korktuğu «Alevilik, Kızılbaşlık» konusunu da, ham ervahlara rağmen, aşağıda ilgili bahisler geleceği için, birkaç cümle ile ele alıverelim. Kızılbaşlık, bizim anladığımız gibi, aslı esası olmayan bir «Mumsöndü iftirası»ndan değil, «Kızıl Börk» giyen Türkmen boy ve oymaklarına, bu baş giyimine izafeten isim verilmiş olmasından ötürüdür. Onlar da bizim özkardeşimizdirler, Türk milletinin bölünmez bir parçasıdır. Bu insafsız itham ve iftiraların, birçok Alevî Türk aydınını komünistlerin safına ittiğini hatırlatırsak, acaba katı fikirlilerin vicdanı sızlar, yaptıklarının millî ve dinî yola hizmet olmadığını anlarlar mı? Bir iki yıl içinde çıkarmayı umduğumuz kitapta derinliğine açıklayacağımız gibi, Aleviler, eski Türk millî ve dinî geleneklerini, İslâmiyetle yuğurup, Alevilik adı altında yaşatan, bu vatana bağlı, masum, namuslu, aile müessesesine son derece bağlı temiz Türk köylüleridir. Bunları da, hem ana, hem baba yönünden Sünnî olan bir Türkün yazdığını da belirtelim ki, vicdan ehli düşünsün..

Çinlilerin H'yang-nu adını verdiği Hun Türklerinde «ilk bahar dolayısıyla taze çayırların yetiştiği ve tayların çoğaldığı zaman bir bayram vardır ki bu, ziraat kültürlerinin doğurduğu bir bereket kültü değil, daha ziyade bir yer kültü bayramıdır... At yarışları ve at beğendirmeye (teşhir) ile yapılan ilk bahar ve güz bayramları...» meşhurdur (3) «At kurbanı eski bir Türk ananesidir... Bütün bu kurbanlar bir dağ tepesinde cereyan etmektedir. Bu da, Türkler için tipik bir âdettir» (4).

Hunlar «Beşinci ayda... göğ ve yere kurban kesmek suretile büyük bir bayram yaparlar... at yarışları olur» (5). «Hun hakanları Çinle yaptıkları sözleşmeleri Hundağı denilen bir dağın tepesinde kurban keserek içtikleri andla teyit ederlerdi. Altaylı Şor ve Beltirler kurbanlarını Gök Tanrı'ya yüksek dağ tepesinde yaptıkları âyinle sunarlar ve bu ayine tengere tayıg' yani tanrı gökkur) derler. Gardızı'nın verdiği malûmata göre, eski Türkler dağların tanrı makamı olduğuna inanırlardı» (6). Tu-kiu'lar kurban günlerinde «kadın erkek bayram elbiseleriyle mezarlıklarda toplanır. Eğer orada (yani kurban esnasında) bir erkek bir kızı beğenirse, evine dönünce kızın ailesine bir görücü gönderir. Ebeveynin böyle bir teklifi reddetmesi enderdir» (7). Teye belirtilerinde de bu gün için, heybeler doldurulup, kap gelecek alınır, kurbanlıklar ve içilecek

şeyler hazırlanır, mezarlık kenarında büyük ziyafetler verilir, eğlenilir, (8).

Eski Türklükten gelen bu gelenek, Türkiye'nin her tarafında aynı ihtişamla yapılır. İstanbul'da ve İzmir'de de yapılır. Sabaha karşı sandallara binip (İzmir'de), Hızır'ı görmeğe, niyet tutmağa çıkanlar, gündüzün eğlenceleri, büyük ziyafetler, Diğer şehirlerimizde de iyi yapılır. Bu hususta Türk Floklor Araştırmaları dergilerinin çeşitli sayılarında ve Prof. Z. Fahri Fındıkoğlu, merhum Halit Bayrı, Abdülkadir inan ve merhum Ali Rıza Yalgın ve arkadaşlarının himmetiyle çıkarılan Halk Bilgisi Haberleri dergisinde geniş bilgi vardır. «Tahtacı» adı verilen kızılbaş Türkmenlerdeki Hıdırellez'i anlata bilmek bir meseledir. Son derece zengindir. Herkes kurbanlar keser. En yeni elbiselerini giyerler. Dağ başlarındaki mezarlıklara gider, Hıdırellezi orada, eski Türkler gibi yaparlar. Mezarlıkları park gibidir. Yaşlı bir Tahtacının «Ölümümüz çok gıymatlıdır beğ» değişini unutamıyoruz. Buna sosyoloji ve sosyal antropolojide «Atalar kültü» denir. Yukarıda, eski Hun Türklerine ve Göktürklerle ve diğer Türklere ait eğlencelerden ne anlatılmışsa, hepsini bu Kızılbaş Türkmenlerin Hıdırellez'inde görmek mümkündür. Birkaç defa bulunduk. Atalarına nasıl hürmet duyduklarını gözlerimizle gördük.

Kısacası, Hıdırellez, Alevisiyle Sünnisiyle bütün Türklerin bayramıdır. Resmi tatil ve Bahar Bayramı o güne alınmalıdır. Bizi sınıflara bölmek isteyenler hüsrana uğrasın. Biz bölünmez bir bütünüzdür. Müsamahalı, geniş bir din ve milliyet anlayışı içinde, dinle milliyetimizi ve geleneklerimizi telif edebilir, bağdaştırabiliriz.

(1) Engels ve Lenin'e yaptığımız atıflar, komünist edebiyatının İngilizce eserlerindendir. Rusya'daki tatbikat için, Sovyetler Birliğini Tanıma Enstitüsü tarafından yayımlanan, Herman F Achminov'un «May Day Slogans Reveal Kremlin's Growing Conservatism» isimli makalesine başvurduk.

(2) Prof. D. W. Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları, Çev. N. Uluğtuğ, Ankara, 1942, sf. 87, 53.

(3) Aynı eser, sf. 94.

(4) Prof. Eberhard, «Şato Türklerinin Kültür Tarihine Dair», Belleten. sayı 41, 1947, sf. 41.

1963 yıllarında Edebiyat Fakültesi, Türkiyat Bölümünde yapılan bir mezuniyet tezin-den anladığımıza göre, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi, at etinin mübah olduğuna dair bir fetva vermiştir.

(5) Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları, sf. 76.

(6) Prof. Abdülkadir İnan, Tarihte Ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1954, sf. 49.

(7) W. Radloff, Sibirya'dan, İstanbul, 1954, I, 132.

(8) A. İnan, aynı eser, sf. 54 - 55.

BÜYÜK MACAR DOSTU MERHUM ADNAN ÖTÜKEN HAKKINDA

Büyük vatanperver, samimî ve vefâkâr Macar dostu Adnan Ötüken'in Hakkın rahmetine kavuştuğu haberi; merhumu yakından ve uzaktan tanıyan bütün Türkler gibi biz kardeş millet Macarları da derin bir yasa garketti.

Merhum Türk - Macar kardeşliği ve dostluğunun takviyesi uğrunda büyük çabalar harcamıştı. Bu cümleden olarak Macar ihtilâlinin 10 uncu yıldönümüne rastlayan 1966 yılında kapağı Macar bayrağının üç rengi olan Kırmızı - beyaz - yeşille renklendirilmiş bir broşür neşretmişti. Türk çocuklarının Macar ihtilâlinde dünyayı hayran bırakan kahramanlık gösteren Macar gençlerinin yaptıklarını mutlaka öğrenmelerini sık sık tekrarlar ve tavsiye ederdi.

Macar sanat ve kültürüne yakın bir ilgi duyduğunu her vesile ile ifade eden merhum bu konuda yazılmış eserleri tetkik ve öğrendiklerini büyük bir takdirle yakınlarına açıklardı.

Her iki kardeş milletin çeşitli sahalarda ortak yönlerini derhal tesbit eder ve bunları da heyecanla ifadeden kendisini alamazdı.

Kanısınca, her iki kardeş milletin her sahada çok daha yakın ve sıkı bir işbirliğine girmeleri tarihin akışı icabı son derece gerekli ve yerinde bir davranış olacaktı. Bu uğurda çok çalışılmalı ve Türk - Macar aydınlarına bunun önemi anlatılmalıydı.

Kendisi bu hizmetleriyle Türk - Macar kardeşlik ve dostluğunu takviyeye yönelen büyük çabalar harcamış bir insan olarak biz Macarların kalbini kazanmıştı. Merhumun ismi Türk - Macar tarihinin altın sayfalarında gelecek nesillerin hafızasında ebediyyen yaşayacaktır!

Bu vesile ile şahsım ve Macarlar adına kederli ailesine taziyetlerimi sunar, merhuma Tanrıdan af ve mağfiret dilerim.

1956 Macar Hürriyet Savaşı Muharıpleri
Dünya Komitesi Başkanı
Prof. Şövalye İMRE TOTH

**“KAZAK EDEBİYATI”
GAZETESİNDE ÇIKAN
BİRKAÇ MAKALE**

HASAN ORALTAY

Umumiyetle komünizm boyunduruğu altındaki memleketlerde çıkan gazete ve dergilerdeki yazılar ile haberler tek tip olur. Meselâ, Moskovada çıkan «komünist» dergisiyle «Kazakistan komünisti», «Türkmenistan komünisti» denilen gibilerin veya Moskovada çıkan «İzvestiye», «Pravda» ile «Sostsiyalystik Kazakistan» ve «Sovyet Özbekistanı» gibi gazetelerin başlıkları ekseriyetle hep tek türde olur. Bunların hepsinde aynı manşetlerle «komünist partisinin 24-ncü kurultayı kararlarını eksiksiz uygulayalım» gibi devamlı yaygaralar yapılır. Neşredilen makaleler ile haber v.s. ler de hep aynı konu üzerinde olur. Pek tabii ki, bunu hiç kimse gönül arzusıyla yapmamakta. Bu Sovyet hükümeti ile komünist partisinin sıkı kontrol ve emir-baskısıyla olmaktadır. Fakat buna rağmen mahalli basında, az da olsa o memleketlerin çeşitli sahalarındaki meselelerini ilgilendiren haber ve yazıları bulmak da mümkün. Kendi vatani ile kendi milletin esas meselelerine bir nebzecek olsun bazan dokunmayı başlıca vazife sayan ve bunun için de, her şeyi göze alanlar da çıkıyor. Böyle takdire şayan vatansever hareketleri Moskof boyunduruğu altındaki bütün memleketlerden, bilhassa parçalanmış olan büyük Türkistanın «cumhuriyetlerinin» hepsinde görmek mümkün. Bunun için de, böyle şeylerle ilgilenenlerin, esir Türkeli davasıyla meşgul olmak isteyenlerin «Tass» ajansı bültenleriyle merkezî gazetelerden ve rusça eserlerden ziyade mahalli gazete ve dergileri tetkik etmesinde fayda vardır. Meselâ, Kazakistanın başkenti Almatı (Alma-Ata) şehrinde haftada bir, Kazak Türkü lehçesinde çıkmakta olan, «Kazak Yazarlarının Organı», «Kazak Edebiyatı» gazetesinin son sayılarında neşredilen bir kaç makale cidden dikkate değer. Burada biz,

bu makalelerin kısaca özetini vermek istiyoruz. Yalnız şunu da hemen belirtmek lâzım ki, komünist bokunduruğu altındaki yazarların bu kadar cesaret göstermelerine rağmen, çok arzu etse bile, yazmak isteyip yazamadıkları çoktur. Bunu unutmamak gerek. Onun için de böyle makaleler ihtimâl bazı yanlışlıklarına rağmen takdir edilmeli. Biz kendi tarafımızdan hiç yorum yapmadan, burada sadece komünizm boyunduruğu altındaki yazarların fikrinden bahsetmek istiyoruz. Onların sesini hür yaşayan, istediğini yazabilen kardeşlerine ulaştırmaya çalışmak istiyoruz. Bizim kanımıza göre, dünya tarihinde eşi hiç görülmemiş bir terör altında yaşamakta olan, her şeyi rusçalaştırma ve parçalama siyasetine göre ayarlanan bu kardeşlerimizin fikirlerinin desteklenecek aynı zamanda ders alınacak tarafları da var gibi.

I. Makale (Eski yazılarımız hakkında)

Mesâla acı geçen «Kazak Edebiyatı» gazetesinin 19 Kasım 1971 günkü sayısının 3-ncü sahifesinde «Yazma Edebiyatımızın tamarı terende — Yazı edebiyatımızın kökü derinde» denilen başlıklı Karakalpak şairi TİLEVBERGEN CUMAMURATOĞLU'nun makalesinde, çok mühim konulara temas edilmiş. Yazar, «son seneleri Kazak, Karakalpak edebiyatı Türki (yazar hep «Türki» diye bahsetmiş) edebiyatının devamıdır denilen çok değerli fikirler bildiriliyor» diye, adı geçen gazetede daha evvel yayınlanan Kazak Türkü filoloklarından Mirzabek Düyaenoğlunun «Folklor mu? Edebiyat mı?» denilen makalesine dikkatı çekiyor. Mirzabek Düyaenoğlunun «Türki halklarının (*) yazı edebiyatı V. asırdan beri herkese belli. İşte V-nci asırdan belli olan Türki edebiyatı Kazakların da yazı edebiyatı sayılır» demiş olmasını tasvip ediyor. «İşte bu, —diye devam ediyor makalesinde Cumamuratoğlu,— bazıların Kazaklar ile Karakalpakların daha evvel yazıları olmamış demesinin esassız iftira olduğunu ispatlıyor». Eski Türk yazıları hakkında da Cumamuratoğlu şöyle diyor:

«Türk yazılarının çok eskiden beri mevcut olduğu hakkında pek çok tarihi deliller vardır. Misali, Orkun — Yenisey yazısı, Uygur yazısı gibi ecdadımızın bugün yapılan kazılarda bulunmakta olan çanak — çömleklerde (*) mevcut yazıları bunun tanığıdır.»

Karakalpak Şairi CUMA MURATOĞLU bundan sonra bazı sitemler-

(*) Yazar, «Türk boyları» tabiri yerine Sovyet Rusya tarafından kullanılmaya mecbur edilen «Türk halkları» tabirini kullanıyor.

(*) Yusuf Has Hacıp (TÖRE).

de de bulunuyor. Meselâ şöyle diyor: «...Evet Türki halkları eskiden beri çok zengin yazı edebiyatına sahiptir. Bizler parçalanmadan evvelki edebiyatımızı tek bir kabileye (yazar millet demiş) ait demek doğru olmaz. O hepimize ortaktır. Hepimizindir. Oysa, Türki halklarının yazı edebiyatını Osmanlı Türkleri tek kendilerinin demek istiyorlar. Özbek kardeşlerimiz de, eski Türki edebiyatını —Özbek edebiyatı— diyerek hepimize ortak —Çağatay dilini— daha doğrusu bütün Türki halkları kullanan —kitabî dili—, —eski Özbek dili— deyip sahip çıkıyorlar. Bu büyük hatadır. Bu hususta çok tetkiklerde bulunularak iyi düşünmek şart. Buhara, Hiva, Semerkant, Taşkent gibi bir çok meşhur şehirlerin tarihine dikkat edilirse, bunların bütün Orta Asya ve Kazakistan halklarına ortak olduğu anlaşılır. Tarihi köküne bakılırsa, bütün bu halkların hepsi bir memleketde yaşayan, ırkı bir tek bir halk. Dışarıdan bakılınca, şimdiki Kazak, Türkmen, Kırgız, Özbek, Karakalpak, Uygur, Başkurt, Tatar ve başka Türki halklarının dilleri bir-birinden ayrı gibi gözükmesi mümkün. Fakat hakikat ise, hiç de öyle değil. Meselâ kitaplardan Arap dili Fars dili diyenler hakkında okuyoruz. Şayet biraz dikkatle meselenin esasına inilirse, Arapların umumi dil yapısı bir olmasına rağmen, onun bir çok memleketlere ayrıldığı ve bunların da bir-biriyle anlaşmalarının da kolay olmadığı, Arap dilinin çeşitli şivelerinin de olduğu, hatta bu şiveler içinde de ağızlar olduğu anlaşılır. Fakat buna rağmen, onların umumi dil yapısı bir olduğu için bir tek dil sayılmakta. Onun için de Araplar, umumi dillerini ayrı saymadan zenginleştirir miye çalışıyorlar. Oysa Araplara nazaran, Kazak ile Özbekin, Kırgız ile Karakalpak'ın ve diğer Türk halklarının dillerinin arasındaki fark hiç denilecek kadar azdır.

Bundan sonra Cumamuratoğlu, «eski edebiyat miraslarımızdan» diye «Oğuzname», «Dede Korkut», «Muhabbetname» hakkında izahlarda bulunuyor. «Bunları eski edebiyatımızın klâsiği olarak tanımamız şart» diyor. Makalesinde yazar daha sonra şöyle diyor. «XII. nci asırda bütün Türki halklarında ortak, —kitabî dil— vardı. Onu bütün Türki kabilelerinin aydın kimseleri pek iyi anlıyor ve okuyordu. Misali Kazakların büyük şairi Abayın ve ondan sonrakilerin —kitabî dili— ve Farsça ile tacik dilini de iyi bildikleri anlaşılıyor. Oysa, *temiz milli dilimizi muhafaza edeceğimiz* diye kitabî dilden kaçarak onu —dine hizmet ediyor— diye de suçladık.»

Bundan sonra yazar, —kitabî dili— de bizim dilimiz demek istediğine bilhassa işaret ederek bir çok deliller getiriyor. «Bugün Özbekler, Türkmenler, Azerbaycan, Uygur ve Tatarların da muhafaza etmiye ça-

İstığı deyimleri biz niye yabancı sayalım?» diyor. (Dil hakkında gençlerde yine Kazakistanda, komsomol teşkilatının organı olarak Kazak Türkü lehçesinde çıkmakta olan —Leninçil Cas— gazetesinde neşredilen bir makalede, —madem ki, komünizmin başlı gayesinin biri, halkları bir — birine kardeş yapmak. O halde biz evvele Türkmen ile Özbek ve diğer doğu halklarıyla kardeş olmaya çalışmalıyız. Eksiklerimizi onlardan almalıyız. Onlarda bizden almalı. Eskiden müşterek olan deyimlerimizi boşuna suçlamadan tekrar kullanmalıyız») demişti.

Yazar makalesinin sonuna doğru, Altın Ordu devrinden de bahsediyor. «Altın Ordu dağılana kadarki edebiyat, Özbeğe de, Kazağa da ortaktır. Bunu bir tek kelime ile —eski Türki edebiyatı— demek lâzım» diyor. Makalesini yazar, Külteğinden, Oğuznameden, Dede Korkutdan, M. Kaşgariden, Yusuf Hacı Balasagundan, Ahmet Yeseviden bahsederek bitiriyor.

II. Makale (Arap — Lâtin Harfleri Mekteplerde Okutulmalı)

Yine «Kazak Âdebiyatı» gazetesinin 28 Ocak 1972 tarihinde, 3. ncü sahifede yayınlanan Kazak Türkü filoloklarından ÂVELBEK KONRAT-BAYOĞLU'nun «Medeniyet Tarihinden Alınacak Ders» denilen makalesinde, Kazakistanda 1971 senesinde çıkan «Kazakistan Âpiygrafiyası» (*) denilen kitap hakkında duruyor. Yazar makalesinde şöyle diyor: «Eski Altay, Kazakistan, Orta Asya halklarının tarihi hakkındaki tafsillatlı bilgiler Arap, Fars, Yunan, Hind, Çin dilindeki eserlerde mevcuttur. Medeniyeti tetkik ederek (kültür manasında kullanıyor) öğrenmek bir tek nesilin ödevi değil. Bu bütün nesillerin de vazifesidir. Bizden sonra rakilerin de ödevidir. Şimdi bizim âlimlerimizin sayısı çoğalıyor. Fakat bunlar, bugünkü kitapların yazarlarının çevresinden uzağa gidemiyorlar. Yabancı memleketlerin, yabancı dildeki edebiyatını tam manâsiyle bilemiyorlar. Hatta, daha evvelki kendi dilimizde Arap ve Lâtin harfleriyle çıkan eserleri de okuyamayanlar da az değil. Daha evvelki yazıları bir tarafa bırakalım. Son Sovyet devrinde de şu Arap ve Lâtin alfabesiyle çok kıymetli hazineler çıktı» diyor.

Bundan sonra yazar, 1966 senesinde Moskova'da olan bir sempozyum hakkında izahlarda bulunuyor. Bununla ilgili olarak, Birüni, Farabi, Ulugbek, Navayi, Horazmiy, Abu Ali İbni Sina, Kutabgu Bilik, Oğuz-

(1) «Çanak - çömlek» derken yazar, «Eski Türk Tarihini Altüst Eden Bir Keşif» denilen başlıkla «Hayat Tarih» Dergisinde Şubat 1971'de yayınlanmış olan ATSIZ Beğin makalesinde mevzuubahs edilen yazıdan bahsediyor.

name, M. Kaşgari, A. Yeseviden bahis ediyor. Makalesinde eski Türk alfabelerinden de bahseden yazar, «İslâm karanlığı ile Moğol hücumları Türk alfabesinin gelişmesine engel oldu» diye belli komünist ağziyle İslâm dinine de sataştıktan sonra aynen şöyle diyor: «Ne olursa olsun, biz ne için şark rönesansını tetkik etmiyelim? Bu sadece medeniyet tarihini öğrenmek için değil, ilmi ateizm için de lüzumludur. —Din kötü. Hoca kötü denen umumi suçlamadan ne fayda? Bu ilmi cihetden de takviye edilmeli.»

Makalesinde yazar, «burada belirtilmesi gereken bir husus var» diye şöyle devam ediyor: «1951 senesinde —Kambar— gibi bütün destanlar Kazak okul kitaplarından, —Alpamıs— da Özbekistan okul kitaplarından. —Manas— da Kırgız okul kitaplarından, —Dede Korkut— da Türkmen okul kitaplarından —destanlar dini esasda denilen iftira ile çıkarıldı—. Oysa, destanlar hep anti—İslâm ve anti feodaldır. Ne ise, bu yanlış karar daha sonra 1956 senesinde Taşkentde olan folklor konferansında değiştirildi.»

Yazar, Farabi, Ahmet Yesevi, Bakırğani, gibilerin eserlerinin tetkik edilmesinde çok büyük fayda olduğuna işaret ederek, «Bu gibi işlerde bütün Orta Asya halkları bir—birlerine yardımlaşmalı» diyor. Makalesinin sonunda yazar şöyle diyor :

«Bütün bunları yapmak ve derinlemesine tetkik etmek için Kazak Üniversitesinin Şarkiyat fakültesinin vakit kaybedilmeden açılması şart. Mekteplerde de Arap ve Lâtin alfabelerinin öğretilmesi lâzım. İşte o zaman, genç neslin müstakbel tetkikçilerine imkân verilmiş olur. Medeniyet tarihimiz de lâikiyle tanıtılmış olur. Bununla beraber yabancı lisan öğrenimine de ehemmiyet verilerek, İngilizce, Almanca, Fransızca ile beraber Arapça ve Farça da okutulmalı. İlmin bir kaynağı dildir.»

III. Makale (16 ncı Asıra Kadarki Herşeyimiz Birdir)

Yine «Kazak Âdebiyatı» gazetesinin 3 Mart 1972 günkü sayısının 4 ncü sahifesinde çıkan «Tarih Koyununa Baksak» denilen makalesinde,

Kazak Türkü yazarı BEGDİLDA ALDAMCAROĞLU, Canali Suyunşalioglu'nun «Kazak Edebiyatının Gelişme Devri» denilen kitabı hakkında söz ederek, adı geçen kitapda «Orkun—Yenisay yazıtları, Altın Ordu devri tetkik edilerek VI—XV asırlardaki edebi mirasların bütün Türk (bu yazar Türki demiyor Türk diyor) halklarına ortak» diye hülâsa ettiğini anlatıyor. Yazarın «Kazak Edebiyatının Gelişme Devri» denilen

kitabında, Yusuf Balasagun, (*) M. Kaşgari, Noğaylı şairleri Kaztuğan, Dospambet, Asan, Şalkız, Yesevi, Lutfi, Atayi ve başkalarında Kazak edebiyatının simaları saydığını bildiriyor.

Bundan sonra makalenin yazarı Aldamcaroğlu, «Hangi kabileden olduğu belli olmayan eski şairler ile âlimleri, Türk halklarının şimdiki oturduğu yerlerde dünyaya geldiğine bakılarak onların demek, filan yerde doğmuş, o halde şimdi orada oturan filanların demek doğru değil. Çünkü, öyle şair ve âlimler zamanında, şimdi oralarda oturan ve onlara sahip çıkmakta olan boyların çoğu yoktu. O zaman bizim hepimize, *Orkun—Yenisay yazıtları*nda denildiği gibi Türk denilirdi. Bu hususta M. Kaşgariyin eserinde de izah edilmiştir. Özbek ile Kazak 15 nci asrın ortasına kadar birdi. Daha doğrusu onlar, o zamana kadar sadece bir gruptu. Onlar, tek 16 ncı asrın başından sonra ayrı—ayrı adlarla birer halk gibi gözükmeye başladı. Oğuzlardan çıkmış olan Osman ile Ertuğrul sülâlesinin kurmuş olduğu imperiya 1453 — senesinin Mayıs ayının 29 ncü günü Bizans'ı yıktıktan sonra, kendi başına bizden ayrı halk olması 16 ncı asırdan başlar. Başkurt, Tatar, Uygur, Azerbaycan, Kırgız, Türkmenlerin de kendi başlarına ayrı—ayrı halk olmaları bu zamana raslar. İşte böylece bütün Türklerin dağılma devri 15 nci asırda Aksak Timur öldükten sonra başlayarak 16 ncı asırda bitmiştir. Yani, Türk halklarının kendi başına ayrı-ayrı edebiyat tarihi 16 ncı asırda başlar.»

Makalesinin bundan sonraki kesiminde yazar, yukarıdaki görüşünü ispatlamak için bir çok menbalara temas ediyor. Bazı yazarların kendi eserlerinde tenakuzlara düşmüş olduğunu da açıklıyor. «Asırların Ölmez Sözü» denilen kitabın yazarı Hamaraev—diyor,—Aldamcaroğlu, «M. Kaşgari ile Y. Has Hacib etnik bakımdan Uygurdur. Çünkü, Doğu Türkistanın çoğunluğu Uygurlar diyor. Oysa aynı yazar, XIV — XV asırlara kadar, Osmanlılar, Uygurlar, Özbekler, Tatar ve Kazak denilenin hiç birisi yoktu. Onların hepsine «TÜRK» denirdi demişti» diyor.

Makalenin yazarı bu hususta oldukça tafsilatlı izahlarda bulunarak hayli kıymetli tarihi ve ilmi deliller getirdikten sonra, Timur, Uluğbek, Navayi, M. Kaşgari, Babür, Manas ve buna benzer Türk büyüklerini

(2) Türkoloji ile uğraşmakta olan Kazak Türklerinin bir kaç bilgini tarafından yazılan bu kitapta, Türk tarihini ilgilendiren bir çok kıymetli fotoğraf ve bilgiler mevcut. Kitap umumiyetle, son zamanlarda Kazakistan'da taşlar üzerinde bulunan yazı vesaire hakkında bilgi vermekte. Kitabın baş tarafında ve sonuna doğru bir kesimi rusça yazılmış. Kalamı Kazak Türkü lehçesinde. Umumî Türk Tarihiyle ilgilenenlerin kitabı tetkik etmesinde her halde fayda var gibi.

herhangi bir Türk kabilesinden demenin doğru olmayacağını, 16 ncı asıra kadar olanların hepsine «TÜRK» denilmesini bilhassa belirtiyor.

Makalesinin sonunda yazar, «16 ncı asıra kadar olanları, — Özbek Edebiyatı Tarihi—, —Kazak Edebiyatı Tarihi— denilenlere girdirmeden —Türk Halkları Edebiyatı Tarihi— diye toplamak şarttır» diyor. Bunun için de aşağıdaki mevzuları içine alan «Türk Halkları Edebiyatının Tarihi» yazılmalıdır diyor. Yazara göre, «Türk Halkları Edebiyatı Tarihi» şöyle olmalı :

- 1 — Eski Türk Edebiyatı (VI — X asırlar)
 - A) Eski Uygur yazıtları (Manihey, Buda, Hatıralar, Kanuni vesikalar vs.)
 - B) Eski Türk Yazıtları (Orkun—Yenisay, Talas yazıtları ve başkaları)
- 2 — Orta Asırlardaki Klâsik Türk Edebiyatı (X — XVI asır)
 - A) Çıgıl — Karluk, Uygur dilindeki edebiyat (Kutadgu Bilik, Divani Lugat—et Türk, Atabet ul Hakayık v.s.)
 - B) Oğuz—Kıpçık dilindeki edebiyat (Kitabı Dedem Korkut, Nehcul Faradis, Hosrov ile Şirin, Qıysas ul Ânbiye, Muhabbetname, Divani Hikmet v.s.).
 - C) Çağatay dilindeki edebiyat (Yusuf ile Zeliha, Revnakul İslâm, Sakkaki, Lutfi, Yusuf Âmir, Navayi, Babür, Muhammet Salihin eserleri v.s.).
 - C) Noğay, Kırgız—Kıpçak dilindeki edebiyat. (Sıpira, Ketbuğa, Asan Kaygu, Qaztuğan, Dospambet, Şalkız ağıtları, Noğaylı zamanından destanlar. Manas v.s.)
- 3 — Arap — Fars dilindeki Türkistan edebiyatı. (VIII — XVI asır)
 - A — Arap dilindeki Türkistan Edebiyatı.
 - B) Fars dilindeki Türkistan Edebiyatı.

Makalesini yazar şöyle bitiriyor: «İşte bunlardan sonra, Türk halklarının yeni edebiyatı başlar. Şimdiki Türk halkları dilinde yazan şairler bundan sonra çıktı. Pek tabi ki, bununla da Türk halklarının edebiyatının meseleleri temelli çözümlenmiş olmuyor. Biz bununla birazcık olsun düzelir demek istiyoruz.»

Yazının başında da belirttiğimiz gibi, biz esir Türkelindeki kardeşlerinden, hürriyet içinde yaşayan kardeşlerine haberler ulaştırmak istedik. Onun için bir şey ilave edecek değiliz.

MERHABA

Hep aynı hava, hep aynı su
Süresiz duruştan gelir,
Aşka ölüm korkusu
değişmeyen, merhaba.

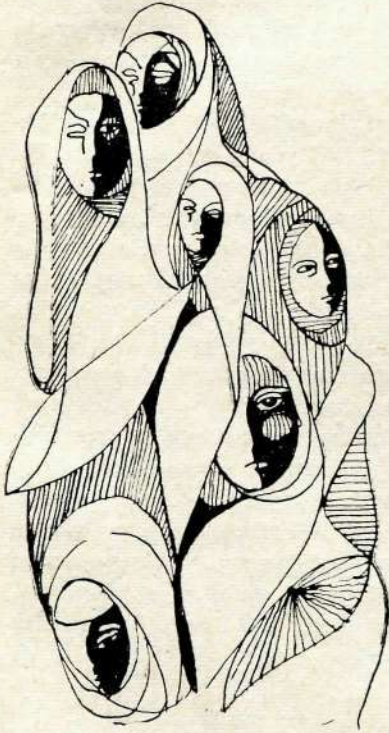
Dalda gül var, gölde kuğu
Dağılsın ufku saran buğu,
Ey Kerem'in, Aslı'nın doğduğu
yanıkruhlar, merhaba.

Sevda urba, aşk ütüdür
Giydir beni, giydir beni,
Ateş, cehennemde kötüdür
değilmeyen, merhaba.

Aşk ülkesinde hasat
Hastaya, suya inat,
Sal kokunu, rüzgâra kat
yazrüzgârım, merhaba.

Kış türküsünde bahar
Mahpusun düşünde yar,
Duy çağrımı, diyar diyar
kırkbaharım, merhaba.

Gerçekte, düşte yadın
Türkiye mi, nedir adın?
Ey sevince kutlu kadın
sevenlere, merhaba.

Desen :

SUZAN
ÇATALOLUK

A. RAHİM BALCIOĞLU

KALKINMAMIZDA KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ

Kooperatifler muhtelif kimseler tarafından çeşitli şekillerde tarif edilmiştir; ancak tarifler arasındaki fark, kooperatif ve kooperatifçilik anlamından meydana gelmemiştir. Her düşünür veya yazarın kooperatifçiliği değişik açıdan ele almasından meydana gelmektedir. Bu tariflerde kooperatif ya ekonomik, ya sosyo-ekonomik amaçlar, yahut hukuk bakımından ele alınmaktadır. Bu değişik görüşlerin tesiri altında gelişen Türk kooperatifçilik mevzuatı, dağınık ve yetersizdir. Gerek kooperatifçilik hareketinde gelişmeyi, gerek kooperatiflere götürülen hizmetleri aksatan en büyük problemlerden birisidir.

Halen, Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri 1935 yılında çıkarılmış olan 2834 ve 2836 sayılı kanunlara göre kurulup işlemekte, ancak bu kanunlar günün şartlarına uygun olmadıklarından değiştirilmesine ve birleştirilmesine çalışılmaktadır. Ayrıca bu kooperatifler hem mali yönden devlete çok büyük külfet yüklemekte, kredi kaynaklarının sarsılmasına sebep olmakta, hem de gelişen ülkemizin ihtiyacı olan ve küçük tasarrufların toplanıp yatırıma kaydırılması ilkesine de aykırı düşmektedir.

Mevzuat karışıklığını çözmek üzere, 34 yıl bekleyip 1969 yılında çıkarılmış bulunan Kooperatifler Kanununun 3 sene sonrası için dahi yeterli olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunundan sonra çıkan kanunlar da — 1196 sayılı Tütün Kanunu, kooperatifçilikle ilgili bazı maddeleri ihtiva eden «Sü Ürünleri Kanunu» — bu husustaki mevzuatı büsbütünü dağılmaya yöneltmiştir. Bu dağınık mevzuatın neticesinde kooperatifler çok taraflı ve birbirine zıt baskılar altındadır. Meselâ, Köy İşleri Bakanlığı, kooperatiflerin teftişine, denetlemesi-

ne yetkilidir. Aynı zamanda Ticaret Bakanlığı'nın kanunî yetkileri de mahfuzdur.

Köy kalkınma kooperatifleri konusunda ise, ne yapıldığı bilinmemektedir. Bu hususta kurulan kooperatiflerin büyük çoğunluğu sadece yurt dışına işçi göndermek amacını gütmektedir ve zaten kontrol de yoktur. Köy İşleri Bakanlığının bugünkü teşkilâtı böyle bir kontrole müsait de değildir. Devlet, tesbit olunan kalkınma plânı içinde kooperatiflere düşen vazifeyi tayin ederken, ister istemez kooperatif hareketine müdahale edecektir. Ancak, bu çeşit müdahalelerle, mali yardım dolayısıyla yapılan müdahale birbirinden farklı müdahalelerdir. Bugün kooperatiflerin siyasi maksatlar için kullanıldığı da dikkatten kaçmamaktadır.

Kooperatifler tek yönlü olarak kurulmakta ve tek gaye gütmektedirler. Meselâ, incir üreticilerinden 10 kişi bir araya gelerek incir satış kooperatifi kurabilir ve gaye yetiştirilen incirin satışındır. Hiç bir zaman incir ekicilerini bünyesinde toplamayı başaramamaktadır. Köy İşleri Bakanlığı, her köyde bir kooperatif teşekkül ettirmek istiyor. Aşağı yukarı Türkiye'de 38 bin köy mevcuttur ve buna göre 38 bin kooperatif kurulacak demektir. Kurulacak olan bu kooperatifler, kurulmuş olanlardan farksız olacaktır. Tek yönlü ve tek amaçlı olarak kurulduğundan aynı köyde yine bir kaç kooperatife ihtiyaç olacaktır.

İkinci olarak, Köy İşleri Bakanlığı bu kooperatifleri gönüllü idarecilerle yürütme çabası içindedir. Acaba memleketimizin şartları bugün buna müsait midir?

Üçüncü olarak, memleketimizde yeni çeşitli kooperatifler kurulduğu görülmektedir. Bu kooperatifler bir düzen altına alınmamıştır ve alınma çabaları da görülmemektedir.

Köylerde 2 çeşitli kooperatif kurulmuş-

tur ve kurulmaktadır. Bunun dışında Ticaret Kanununun umumî hükümlerine göre kurulan başka çeşit köy kooperatifleri ve nihayet belki ileride Tarım Bakanlığının kuracağı toprak reformu kooperatifleri, Ziraat Odalarının her vakit tekrarlamış olduğu belki başka çeşit tarım kooperatifleri... Acaba, bu kadar çeşitli tarım kooperatiflerinin kurulma yoluna gidilmesi memleketimizin bünyesine uygun mudur?

Memleketimizde kalkınma hızı % 7 olarak tesbit edilmiştir, yani gayri safi millî hasıla artışı % 7 nisbetindedir. İkinci 5 yıllık plân dikkatle incelenecek olursa, ortalama olarak kalkınma, tarım sektöründe % 4,5, imalat sektöründe ise % 9,5 civarındadır. Kalkınma plânında 10 yıl sonra tarımla uğraşan nüfus genel nüfusun % 58'i olarak gösterilmektedir. Bu hedef ancak tarımdan ayrılan nüfusa sanayi sektöründe iş bulabilir ve iş alanları açabilirsek gerçekleştirilebilir. Halbuki, bu kalkınma hızı ile tarım nüfusuna her sene 400.000 kişi ilâve olmaktadır. Bu demektir ki, her yıl 100.000 aile istihlâke eklenmektedir. Tarım sektöründe görülen % 4,5 yıllık artış hızının azlığı karşısında, diğer sektörlerden bu tarafa doğru olan nüfus kaymaları sıkışıklıklara sebep olacaktır. Eğer küçük ve orta sanayi sektörlerinde ve başka hizmet alanlarında yeni iş sahaları açılmazsa, bugünün gidişiyle ağır sanayiimizi kısa zamanda gerçekleştiremeyeceğimizi düşünürsek, bu durumun nereye varacağını kestirmek için kâhin olmağa hiç de lüzum yoktur.

Kooperatiflerimizin Finansman

Durumu :

Kooperatifler Kanununa göre, kooperatif sermayesi taahhüt edilen ortaklık payının toplanmasından meydana gelen esas sermaye, kooperatiflerin ihtiyacını giderecek ve faaliyetini devam ettirecek güçte değildir. Ortaklık paylarının da genellikle

$\frac{1}{4}$ 'ü peşin, diğer $\frac{3}{4}$ 'ü ana sözleşmede belirtilen esaslar dairesinde ödenir. Ortaklık payları, sermaye birikimi için büyük bir kaynak değildir. Yatırım ve işletme sermayelerinin temini için başka kaynaklardan yararlanılması, banka ve diğer kredi müesseselerine müracaat edilmesi gereklidir.

Türkiye'de bugüne kadar belirli bir kooperatifçilik politikası uygulanmamıştır. Bunun sonucu olarak kooperatiflerin kredilendirilmesi de kesin esaslara bağlanmış değildir. Halen kooperatiflere verilen kredinin yetersiz olması yanında, kredi veren kamu kuruluşları arasında da kredi politikası, kredilerin yöneltmesi, kredi verme şartları, kredinin kontrolü hususlarında büyük farklar mevcuttur. Kooperatif ortaklarının genellikle tasarruf gücü olmayan şahıslar olduğu göz önünde tutulursa, kooperatifin esas sermaye teşekkülünün de zorluğu meydana çıkar.

Kooperatifçiliğimizin Bugünkü Durumu :

Bugün, Türkiye'mizde 23 çeşit ve sayıları 12 bini aşan kooperatif mevcuttur. Kaba rakamlar gelecek için ümit verici görünmekte, işin derinliğine inince kooperatifçiliğimizin bir buhran içinde olduğu anlaşılmaktadır. Meselâ, Tarım Kredi Kooperatifleri 2.018 tanedir. Üye sayısı ise 2.153.217 kişidir. Ziraat Bankası kanalı ile kullanılan toplam kredi, bir yıl için 2.291.824.347 TL. dir. Bu krediden faydalanan üye sayısı ise 1.174.406 dir. Ziraat Bankasına kredinin geri dönüş oranı ise % 10 civarında bulunmaktadır. Bu rakamlar bize şu mahzurları göstermektedir:

1 — Piyasaya hâzaran ucuz krediden faydalanamayan 978.811 üye huzursuz ve mağdur olmakta, üstelik kredi dağıtımı âdil esaslara göre yapılmamaktadır.

2 — Gelişen ülkeler için gerekli ser-

mayenin parçalara bölünmesine sebep olmakta, sermaye birikimini önlediği gibi, üyelere dağıtılan 1.900 TL. civarındaki kredinin üretim artışını sağlayacak nitelikte bulunmamasından çiftçi vatandaşlarımızın bu parayı değişik amaçlarla ve iktisadî olmayan sahalarda kullandıkları görülmektedir.

3 — Geri dönüş oranının düşüklüğü kredi kaynaklarının kurutulmasına sebep olmaktadır.

Küçük sanat kooperatifleri ise, 439 tanedir; ancak bunlardan 368 tanesi gayri faal, 71'i ise faaliyet halindedir. Yine su ürünleri kooperatifleri 91 adettir ve bunlardan 60 tanesi gayri faaldir. Bu durum, kooperatiflerimizin kooperatifçilik amaçlarından ziyade, Devlettten ucuz ve bol kredi sağlamak maksadını güttüğünü, bu imkân olmayınca gayri faal duruma düştüklerini göstermektedir.

Köy kalkınma kooperatiflerinin ise, yurt dışına kontenjanlarından gönderdikleri işçilerden aldıkları paralar ve az sayılamıyacak kadar açılan kredi sayesinde faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir. Ödenmiş olan 8 milyon liralık sermayenin 6 milyonu dışarı gönderilen işçilerden tahsil edildiği için bazı müsbet neticelerin alındığını görmekteyiz.

Neden Kooperatifçilik :

Türkiye'miz, Ortak Pazarın bir üyesi olmuştur ve zamanla bu üyelik tam şeklini alacaktır. Gelişmiş Avrupa karşısında tam rekabet esaslarına göre mücadele edeceğiz ve hissemize düşen payı alacağız. Başbakanımızın açıkladığı gibi şartlar normal tahakkuk ederse, 1995 yılında 1970 yılındaki İtalya seviyesine erişeceğiz. Memleketimizi ziyaret eden ve Ortak Pazar meselelerini ilgililerle görüşen, Avrupa Parlamentosu Başkanı Walter Behrendt'in de açıkladığı gibi, «Türkiye gelişmesini ta-

mamlayıp Avrupa ile her alanda rekabet edecek duruma gelemeyse, Ortak Pazardan beklenen durum tersine işler.»

Millî sanayiimizin kuruluşunda tarım sektörünün payı küçümsenemeyecek nisbettedir ve belki de onun temel taşı olacaktır. Bugün, tefecinin, aracının elinde bir oyuncak olan köylümüzü kurtarmak, ona yardımcı, yol gösterici olmak şarttır. Bugünün idarecileri de bunu benimsemiş görünüyorlar. Destekleme alımlarının yapılması bunun bir belirtisidir. Ancak bunu yaparken neticesini görmek, yapılan işlemin Türk ekonomisine ne getirip, ondan neyi götürdüğünü iyi hesaplamak lâzımdır.

Bugünün yöneticilerinin iyi niyetlerinden en ufak bir şüphemiz yoktur ama, alınan tedbirlerin yanlış olduğu da bilinen bir gerçektir. Meselâ destekleme alımları, üreticiyi ilk tatbikatta rahatlatmakta, ancak ürününün para ettiğini gören üretici kaliteyi yükseltmeden üretimi artırma yollarını aramakta, ekimi taban araziye indirerek üretimi artırmakta, kaliteyi düşürmekte, bunun neticesi olarak da üretimin tamamını devlet veya kooperatifler almakta, düşük kalitenin ihracı ise mümkün olmadığından köylümüz daha fazla mağdur olmaktadır. Tütün stoklarının artmasının, fındık, çay ve üzüm ihracını arzu edilen seviyeye çıkmamasının sebepleri bunlardır. Son zamanlarda çok yaygın olan, neticesi üreticiyi zor duruma sokan bir usul de, taban fiat istismarıdır. Bazen Devlet, bazen de kooperatifler çeşitli sebeplerle taban fiatlarını yüksek tutmakta ve kendileri çok az mübayaa yapmakta, üretimin büyük kısmı fiat yüksekliğinden üreticinin elinde kalmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin en büyük avantajı, sanayiini kurma çalışmalarını yaparken, sanayi ülkelerinin geçirmiş olduğu safhaları geçirmeden «sıçramalar»

yapabilmesidir. Bu «sıçramaları» yapabilmesinde, dış ticaretin müsbet yolda gelişmesi ve geçen zaman içinde döviz birikimi sağlaması ile mümkündür. Türkiye ilk zamanlar ihracatını artırma yollarını ararken zaruri olmayan ithal mallarının memlekete akışını önlemelidir. Bugün Türkiye'nin ihracatının % 70 den fazlası tarımdan sağlanmaktadır. Sanayi mamulleri ihracı çok düşüktür. Tarım ürünlerinin ihracı ise, fiat istikrarının sağlanamayışı sebebiyle her geçen gün olması icap edenin çok altında kalmaktadır. Meselâ, dünya tütün tüketimi dünya tütün üretiminden daha hızlı artmakta iken Türk tütün tüketimi ve ihracatı üretime nazaran geri kalmaktadır. Bütün ürünlerde olduğu gibi bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1 — Gelişmiş ülkeler fiat artışlarını kontrol altına alarak plân yaparlar. Ham maddeyi Türkiye'den tedarik etme yollarını arayınca da Türkiye'deki fiat artışları sebebiyle kararlı bir tutum takınmaları mümkün olmamaktadır. Bir paket sigarayı 2 D.M.'a satan bir Alman firması, Türkiye'deki tütün fiatları artışı sebebiyle bunu 2,5 D.M.'a çıkaramayacağından fiat istikrarını sağlamış olan Yunanistan ve Yugoslavya'yı düşük kaliteye rağmen tercih etmektedir.

2 — Destekleme alımlarının sorumsuz bir şekilde, çoğu zaman politik amaçlarla yapılması, üreticiyi kaliteden çok, fazla ürün yetiştirme durumuna itmekte ve düşük kalite dolayısıyla ihracat güçleşmekte, Devlet depoları bu ürünlerle dolup taşmaktadır.

3 — İhracatçılar bünye ve gaye itibarıyla kısa vadeli kâr peşinde koşmakta, ihracatı anı çıkarlarını göz önüne alarak yapmaktadırlar. Bunların çoğunluğu kudretli Türkiye ülküsünü benimsememiş kim-seler olduklarından skandallar sık sık vu-

ku bulunmaktadır.

4 — Özel teşebbüs ve iktisadî devlet teşekküllerimiz henüz pazarlama kanallarını ıslah edemediklerinden pazarlama ilminin faydalarından çoğunlukla mahrumdurlar.

Bütün bu mahzurların önlenilmesi, üretimin artırılması, ihracatın çoğaltılması, iç ve dış piyasada fiat istikrarının sağlanması için, iyi organize edilen kooperatifçilik bir çözüm yolu olacaktır.

Nasıl Bir Kooperatifçilik :

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Kalkınmanın icap ettirdiği her türlü imkânlar mevcuttur. Eksik olan sadece halkın henüz teşkilatlanmamış olması ve teşkilatlanmış halkımıza hedef gösterilmeyiştir. Kimin ne yapacağı, nasıl yapacağı, açıklığa kavuşmalıdır. Türk köylüsünün yeniden teşkilatlandırılmasında faydalanacağımız kooperatifçilikten, onun ana ilkelere sadık kalmak şartıyla yeniden organize edilmesinde büyük faydalar görmekteyiz. Bu organizasyonu yaparken komünizmden kaçarken kapitalizmin pençesine, kapitalizmin mahzurlarından kaçarken komünizmin pençesine düşmemek, tamamen millî menfaatlere uygun olarak yapılmasını ana hedef almalıdır. Yeniden organize şu ana hedefler göz önüne alınmalıdır:

1 — Tarım kentleri esas alınmalı ve tarım kenti seçildikten sonra bu kentlere kooperatif kurulmalı. Bu birim kooperatif çevredeki yerleşme alanlarında bulunan vatandaşlarımızın problemleri ile de uğraşmalı ve onları da bünyesinde toplama gayreti göstermelidir. Böylece hem kooperatif gelişecek, hem de kooperatifler tarım kentlerinin gelişmesinde yardımcı olacaktırlar.

2 — Bugün tatbik edilen tek yönlü, tek amaçlı kooperatifçilikten vaz geçilip alt teşkilatları havi çok yönlü, çok amaçlı

kooperatifler kurulmalıdır. Böylece, hem üretim artışı, hem pazarlama, hem de sosyal hizmetler daha iyi bir yönde gelişecektir. İhtisaslaşmaya da imkân sağlanacaktır.

3 — Bugün sayıları 12.000'i bulan kooperatifler yaklaşık olarak 10.000'e inecek ve bu sayı çok az bir artış gösterecektir. Sayı artışı yerine güç artışı görülecektir. Kooperatif güçlü olduğundan yeni mal üretimi ve pazarlama işleri iyi bir şekilde gerçekleşecektir. Meselâ, tamamen enerji ve sulama için yapılan Keban Barajı'nda civar kooperatifler bahk yetiştirme imkânı arayacak ve burada düşünülmemiş bir gelir kaynağı sağlanmış olacaktır.

4 — Köylümüz ve tarım kentlerinde yaşayan bütün vatandaşlarımız gerekli yardımı, gübre, tohum, ilaç, hayvan yemi v.s.yi kooperatiften temin edeceklerdir. Kooperatif bu maddeleri ihtiyaçlar tesbit edildikten sonra toptan alacağı için hem kalite iyi olacak, hem de ucuza mal etmiş olacaktır.

5 — Kooperatif, üst kuruluşlarının hazırladığı plânları üreticiye anlatacak, gerekli ve satabileceği ürünlerin yetiştirilmesinde köylümüze rehberlik edecektir.

6 — Kooperatif istihdam meselesine önem verecek, kent sanayiinin kuruluşunda en önemli rolü oynayacaktır. Meselâ:

a. Halı tezgâhları kurmak suretiyle kış boş geçiren vatandaşın kışın da üretici olması sağlanacak.

b. Süt fabrikasının ihtiyacını karşılayacak sütün bulunduğu kentlerde süt fabrikası.

c. Konserve fabrikası için gerekli ham maddenin temin edileceği kentte konserve fabrikaları kurulacaktır.

Bütün bu çalışmalar bir yandan üretimin artmasına sebep olurken, yeni iş sahalarının da açılmasını sağlayacağı için

şehirlere akını asgarî seviyeye indirecektir.

7 — Kooperatifler bütün bu hizmetleri yaparken kâr gayesi gütmeyecekler, sermaye birikimini sağlamak için çok az komisyon alacaklardır. Kabul ettikleri mevduata faiz vermeyecekler, yaptıkları yardımlardan faiz almayacaklar. Böylece, modern bankacılığın Türkiye'de kurulmasına çalışılacaktır. Kurmuş oldukları tesislerin gelirlerinin bir kısmını üyelerine verirken, bir kısmını kooperatifte alıkoyacaklardır. Kurulması plânlanan dev sanayi fabrikalarının hisse senetlerini de yine üyelerine kesinti karşılığı olarak vereceklerdir. Kalkınmak için yatırım ilkesinin gerçekleştirilmesine çalışılacaktır.

8 — Arazinin lüzumundan fazla parçalara bölünmesi verimi düşürmektedir. Kooperatifler bu bölünmeyi önleyici tedbirler alacaklardır. Bu durumu kooperatifin alt teşkilâtı olan üretim tesbit şubesi tesbit ettiği zaman vatandaşın toprağı yan toprakla birleştirilerek veya mirasçılardan birine kanun hükümlerine göre toprağı sattarken diğerine kurmuş olduğu fabrikada öncelikle iş verecek, toprağına karşılık da kurmuş olduğu veya kurmaya çalıştığı fabrikanın hisse senetlerinden toprağın değeri kadarını verecektir. Toprağın alıcısından ise, bedelini vade içinde tahsil edecektir.

Kooperatif Bütün Bunları Yaparken Parayı Nereden Bulacaktır?

Bugün banka ve çeşitli kredi müesseseleri kanalı ile kooperatiflere verilen kredi toplamı 6,5 milyar liradır. Nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşamaktadır. Kooperatiflere üye olacak vatandaşlarımızın vereceğı giriş aidatı ve mevcut kooperatiflerin mamelekinin yeni kooperatiflere devri ile elde edilecek asgarî 3 milyarı düşünürsek, toplam 15 milyarlık bir ser-

maye yaratılmış olacaktır. Bu 15 milyarın kooperatifler emrine verilmesi ile her kooperatif 1,5 milyonu aşan sermayeye kavuşmuş olacaktır. Lüzumu halinde Devletin yardımını sağlamak şartıyla tarım kentleri sanayii kurulmuş olacaktır. Ayrıca, kooperatiflerin mevduat kabulü ile de kooperatif üyelerine gerekli nakdî yardım yapılması imkânları sağlanacaktır.

Bütün bu işlerin başarılmasının kooperatifler için yetiştirilen liderlerin durumu ile yakın ilgisi vardır. Liderlerin yetiştirilmesi ve kooperatif teşekküllerin üst kuruluşlarının ayrıca ele alınması lüzumuna inanmaktayız.

DİKKAT

Haziran 1972' den itibaren TÖRE ile her türlü haberleşme ve havale adresi :

**TÖRE, P.K. 211
KIZILAY
ANKARA
dır.**

Havaleler ;

Posta çeki Nu: 10071978 ye
yatırılabilir.

ÜÇÜNCÜ DÜYANIN «SİYAH KİTABI»

2000 yılında, eğer çok önemli ve tahmin edilemiyen olaylar, ülkelerin bugünkü gelişme seyrini bozmazsa, şöyle bir durum ortaya, çıkacaktır. A.B.D., S.S.C.B., Avrupa ülkeleri ve Japonya'dan meydana gelen *endüstriyel dünyada*, her biri 5 ilâ 10 bin dolar yıllık gelire sahip 1,5 milyar nüfus yaşıyacak, buna mukabil, *üçüncü dünya*, yılda ancak 300 dolar gelir temin edecek olan 4,5 milyarlık bir nüfusu ihtiva edecektir. Fakirlerin zenginlerden 3 defa daha fazla olduğu, ancak; fakirlerin, dünyanın imtiyazlılarından 20 ilâ 30 defa daha az gelir elde edebileceği bir dünyada yaşıyacağız. Modern dünyanın âdeta paryaları (Hindistan'da cemiyet dışına itilmiş, onun en alt tabakasını teşkil eden insanlara verilen isimdir) olan bu milyarlarca adamın, kadının ve çocuğun zihninde bu fark, bir aşırı haksızlık olarak ağırlığını hissettirecektir.

Eğer, aşağı yukarı 5 milyar ihtilâl yepacak sefiller, birbirlerini öldürecek açlar ve anarşinin yayılmasında olduğu gibi, kolera mikroplarını yayacak olan cahiller (okur - yazar olmıyanlar) dünyasında yaşamak istiyorsak bu gelişmelerimiz neye hizmet edecek, 2000 (1) yılındaki 10.000 dolarlık şahsî gelirlerimiz neye yarıyacak, saatte 2000 km. hızla giden Konkort'larımız ve elektronik cihazlarımız ne sağlıyacak?. Yaşamaz bir dünyanın hazırlanmasına imkân veriyoruz.

Ve bu da bugünkü hâtâmız olacak.

Zihnimizde Üçüncü Dünya problemi doğduğundan itibaren, yani 1950'lerden beri, yapılmış hâtâların *Siyah Kitabı'nı* yazmak gerekti.

(*) Makale, 5 Ocak 1972 tarihli, «Le Monde» gazetesinde yayınlanmıştır. Yazarı «Üçüncü Dünyanın Son Şansı» adlı kitabın da müellifidir.

(1) Bugün, kişi başına gayri safi millî hâsıla Fransa'da 2.200 doları ve A. B. D.'de 4.500 doları geçmektedir.

Dört Ana Hâtâ

Birinci mesele şöylece ortaya konabilir: Bugünkü işbirliği politikası, gerçekten 3. dünyanın gelişmesine yardım etmek, iddiasında bulunabilir mi?

17 zengin ülke yardımlarını 85 fakir ülkeye bölüştürüyorlar. Bu durum binden fazla iki yanlı yardım kombinezonunun, işbirliği taahhüdünün veya anlaşmasının varlığı demektir, bunlar her yıl yardımı veren ülkenin malî durumuna göre gözden geçirilirler, ayrıca bir siyasî cinayet veya bir petrol komplosunu müteâkip kabul edilmiş yardımların derhal kesilebileceği de göz önünde bulundurulmak gerekir. Yardımın organizasyonundaki böyle bir düzensizlik, yardımdan istifade eden her memleketin esaslı ve devamlı temeller üzerine kurulu bir gelişme plânı hazırlamasına nasıl imkân verebilecektir? Üstelik, daha ziyade ticarî veya politik menfaatçi fikirlerle müzakere edilmiş, böyle bir cüz'î yardımın (aide - aumone) yeni Sömürgeci (neo - colonialiste) karakteri, genç devletlerin kaçınılmaz olan hâkimiyet prensibine tecavüzdür.

İkinci hatâ, çok yanlı yardım denen ve ONU, UNESCO, FAO, OMS gibi büyük organizasyonlar tarafından yapılan yardımı aynı anlamda ilgilendirmektedir. Bu defa, hâtâ politik değildir: Hâtâ idarîdir. Şu üç sebep yapılmış olan hibelerin inanılmaz tesirsizliğini izah ediyor:

- 1 — Bürokratik verimsizlik.
- 2 — Verilen imkânların zayıflığı.
- 3 — Nihayet; Bu büyük organizasyonların bizzat bünyelerinden ileri gelen fonksiyonel bir sebep.

Bir memleketin kalkınması, bütün sektörlerde aynı anda yapılan bir gayretin sonudur. Tarımı, sağlığı, sananayileşmeyi aynı anda geliştirmek, sizin, eğitimi geliştirmek, hiç bir şey ifade etmez. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının (Organisation des Nations Unies), global faaliyet gerektiği halde, üst seviyelerde ihtisaslaşmalara gidecek Üçüncü Dünyada uyguladığı politika iflâs etmiştir.

Üçüncü hâtâ, bizzat üçüncü dünyanın ülkelerinden ileri gelmektedir. Bu şöylece açıklanabilir: Üçüncü dünyanın 85 ülkesinin herbiri —Hindistan hariç— kendi gelişmesini, birkaç başarı şansı ile, organize edebilmek için, çok küçük bir ekonomik topluluk teşkil ediyor. Bizzat Brezilya, geniş alanına ve 95 milyon nüfusuna rağmen, millî hâsılâ itibarıyla İspanya'dan çok küçüktür. Dahomey, Nantes şehrinden ve bütün Afrika İtalya'dan daha küçük millî hâsılâya sahiptir. Bu kadar küçük ünitelerin kalkınmasını ciddi olarak düşünmek mümkün değildir.

Ve bunula birlikte, Üçüncü dünyanın hiçbir Devlet Şefi, organize bir gelişmeye hizmet edecek kabiliyette, dayanışmalı iktisadi ünitelerin yaratılmasında ağırlığını koymadı. Eski çağların milliyetçilik zihniyeti bu mikro devletleri, fakirliğe, durgunluğa ve neticede gerilemeğe mahkûm ediyor.

Yardımanın inşaatta, devlet harcamalarında ve askerî harcamalarda israfından ve aydınların zengin ülkelere doğru kaçışından da bahsetmek gerekir.

Dördüncü hâtâ her iki tarafta da müşterektir: Ne yardımı verenler ne de yardımdan istifade edenler, eski ülkelerin bizzat onlarca itiraza uğramış eğitim sistemini kopya etmeğe mecbur olmadan üçüncü dünya adamının — ki kalkınmanın temel anahtarıdır — yetiştirilmesi lüzumunu anlamadılar.

Fazla diplomalılar; fazla memurlar, fazla nüfuzlu âlimler, oldukça az iş adamı, yetiştirilmiş kadro ve oldukça az canlandırıcı unsur. Üçüncü Dünya'ya 20 sene yardımdan sonra, hiçbir kuruluş bu yeni dünyanın çocukları için, bir eğitim sistemi tehayyül etmeğe başlamadı.

Bu listeyi burada bırakalım: Şüphesiz birçok başka hâtâlar bulunabilir, fakat gerçekte hepsi, nihai olarak, işaret edilen dört ana hâtâdan ileri gelirler. Şimdi neticelere bakalım.

15 Yıllık Başarısızlık

Tek bir netice elde edildi, fakat bu netice çok esastır. Bu netice, ikinci dünya harbinde tâkip edilen politikaların âbidevi başarısızlığıdır. F.A.O. tarafından hazırlanan, Üçüncü Dünyanın her üç kıtasında 15 senedenberi ziraî üretimin gelişmesini gösteren, istatistik bilgiler bahis konusudur.

Hatırlatılmalıdır ki, 1952 - 54 den 1967 - 69'a kadar geçen 15 yıl esnasında, ilgili bütün ülkeler bağımsızdı (bazıları pek az zamandan beri), ve önemli malî ve teknik yardım aldılar (Dünya'nın en büyük barajları kuruldu, Zambesi üzerindeki Kariba ve Nil üzerinde Asuan gibi), ve bütün bu esnada «Yeşil ihtilâl», yüksek randımanlı bitkilerin seçilmesi ve gübrenin kullanılmasıyla, kendini gösterdi. Gel gelelim, toplanan bütün bu olumlu unsurlara rağmen, F.A.O. ile birlikte olarak, *fert başına üretimde*, hiçbir iyiye gidişin kaydedilmediğini tesbit etmek gerekiyor.

Lâtin Amerika'da bahis konusu indeks, 1952'de 100 iken 1969'da hiç bir değişikliğe uğramadan gene 100 olarak kalmıştır. Yakın Doğu'da, aynı yıllarda 105'e ulaşıyor ve Afrika'da 100 den 92'ye düşüyor.

Diğer bir ifadeyle, toplam ziraî üretim, yılda %2,9 civarında olan nu-

fus artışını tam olarak tâkip etmiştir. Yapılan bütün çalışmalar, her yıl doğan yeni ağızlar tarafından yok edilmiştir.

F.A.O. nun rakamlarından hareketle, bu son 15 yıl esnasında, yılda kişi başına %1 ziraî üretim artışı haddine dahi ulaşamıyan bellibaşlı ülkelerin listesi hazırlanabilir. Henüz bu kadar zayıf olan, bu %1'lik büyüme haddini, iki katına çıkarmak için 70 yıl gerekecek

Brezilya: %0,7 (Bu hızla Brezilya'nın bugünkü zayıf gıda miktarını iki katına çıkarmak için tam 100 yıl gerekecek);

Arjantin: %0,3;

Endonezya: — %0,5 (gerileme);

Irak: %0,2 (Bu hızla bugünkü gıda payını iki katına çıkarmak için 350 yıl lâzımdır);

Mısır: %0,5 (140 yıl);

Cezayir: — %3,2 (Büyük bir gerileme);

Tunus: — %2,4 (Büyük bir gerileme);

Fas: — %0,5 (gerileme)

Bütün gözlemciler, üçüncü dünyada miktar ve daha ziyade kalite olarak yetersizliği açık olan gıda maddeleri payının 20 veya 30 yılda düzelebilmesi için, —ki, bu fazla bir şey istemek değildir— yılda kişi başına ziraî üretim artış haddinin %2 lik bir minimumda olması gerektiğini kabul ediyorlar. Rakamlar ise, bunun çok uzak olduğunu gösteriyor.

Bu üçüncü dünyaya 15 yıllık yardımın başarısızlığıdır.

Az Gelişme Yolunda

Gerçekte, eğer şurada veya burada bazı kurtulma ümitleri görülüyorsa da (meselâ, Fildişi Sahili, İran, Tayland, Brezilya), üçüncü dünyanın harfi harfine «az gelişme yolunda» olduğunu kabul etmek lâzımdır.

28 yıl bizi 2000 yılından ayırıyor. Fakat 2000 yılının insanları bugün doğuyorlar ve şekilleniyorlar. Şu halde, hemen bugünden itibaren, hazırlanmasına imkân verdiğimiz bu yaşanmaz dünyada, bizim ve çocuklarımızın hayatını etkiliyecek olan durumun vahametini ölçmek lâzımdır. Dinî otoritelerin, dünyanın haksızlığına dair bildirisi dinlenecek mi? Üçüncü dünyaya yardımın köklü olarak gözden geçirilmesi ve kalkınmanın hakiki bir stratejisinin teşebbüsüne geçilmesinde, Avrupa emperyalist olmıyan birinci büyük güç değil mi? Vücut bulan büyük Avrupa'da mekân içinde dünyanın boyutlarına ve zaman içinde gelecek asrın sınırlarına ulaşan böyle bir esere girişmeği teklif etmek için, Fransa en iyi yerde değildir?

TÖRE GENÇLİK SERİSİ

Muhterem okuyucularımız,

TÖRE GENÇLİK SERİSİ, ülkücü gençlerimizin büyük ilgisi ile karşılanmıştır.

Ancak gerek gelen mektupların ve gerekse yazışmalarımızı ziyaret eden arkadaşların umumî arzuları üzerine T. G. S.'i broşürlerinin ufak ebat, 32 sayfa değil, TÖRE ebadında ve 16 sayfa olmasına karar verilmiştir. Ayrıca fiyat konusunda da bir takım malî zorluklar nazar-ı itibara alınarak değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğe göre TÖRE ebadında 16 sayfalık broşürün fiyatı 150 kuruş olacaktır. Yıllık abone bedeli ise yine 15 TL. dir.

İsteme ve haberleşme adresi:

TÖRE G. S. P.K. 211, Kızılay — Ankara

Havale Adresi: TÖRE. 10071978 numaralı posta çeki

TÖRE — DEVLET DERGİLERİ MUHABİRLİK VE TEMSİLCİLİKLERİ

Milliyetçi bir dağıtım teşkilâtı ve haber ajansına başlangıç olarak, Milliyetçi Hareket'in fikir ve sanat dergisi TÖRE ve siyasi aktüalite gazete DEVLET'in müşterek bölge, okul, öğrenci yurtları temsilcilikleri kurulacaktır. Muhabir - temsilcilere ayrıca TÖRE ve DEVLET dergilerinin Basın Kimlik Kartı verilecektir. Şartları öğrenmek isteyenlerin :

P.K. 211, Kızılay, ANKARA

adresine müracaat etmeleri rica olunur.

Önemli not : Postada karışıklığa meydan vermemek için zarfa sadece yukarıdaki adresin yazılması, Devlet, Töre veya başka bir isim eklenmemesine dikkat edilmelidir.

Saygılarımızla.

T.C. ZİRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyar*

TÖRE - DEVLET YAYINLARI

İlk kitap, 10 Mayıs'da çıkıyor :

MİLLİYETÇİ EĞİTİM SİSTEMİ

— 9 ışık üzerine bir inceleme —

Doç. Dr. NECMETTİN HACİEMİNOĞLU

BÜTÜN ÜLKÜCÜLERİN OKUMASI GEREKEN KİTAP

140 Sayfa, Fiyatı: 10 TL.

Dağıtım :

TÖRE Dergisi : P.K. 211 Kızılay - Ankara

DEVLET Dergisi : P.K. 284 Bakanlıklar - Ankara

Not : 10 adetten aşağı olan siparişler posta pulu karşılığı, üzerindeki fiattan,
10 adetten fazla olan siparişler % 25 indirimli ve ödemeli olarak
gönderilir.

**Ey Türk !
Üstte Gök Çökmedikçe
Altta Yer Delinmedikçe
Senin İlini ve Töreni
Kim Bozabilir ?**